

БЕЛЕШКИ КОН ТЕКСТОТ НА АРИСТОТЕЛОВАТА ПОЕТИКА

(Гл. I—IX)

И покрај долгите испитувања на Ар. Поетика кои траат повеќе векови (од Ренесансот до денеска) и покрај многуте поправки и конјектури над нејзиниот текст, сепак уште многу места на Поетиката останаа нејасни и нелогични или проблематични. Има доста време откако критиката на текстот, особено во однос на Поетиката, попаднала во беспаке благодарение најмногу на претераниот конзервативизам на последните филолошки генерации¹⁾. Конјектуралната критика на текстот е речиси наполно напуштена и само од време на време понекој филолог ќе се обиде да поправи нешто преку конјектура. Денес поголемиот број филолози мислат дека нејасноста во текстот на Ар. Поетика произлегуваат најмногу од замислената природа на овој спис кој ги има сите лоши страни и својства на една скрипта²⁾. Иако идеата за скрипта не е нова и со сето што списокот го има делум овој изглед, сепак не е оправдано поради ова и со ова да се бранат очигледни грешки и нелогичности на текстот, како и разни нејасности и јазични и стилски несмасности и покрај тоа што некои од нив се повторуваат во сите или без малу во сите ракописи³⁾.

¹⁾ Последните генерации на големи филолози што ја изучувале и издавале Ар. Поетика беа генерацијата на Суземил, Фален, Христ, Бајвотер, Бачер и генерацијата на Ткач, Ростањи, Гудеман, Сикутрис и др. од кои последнава се одликува со својата поголема конзервативност во однос кон текстот.

²⁾ А. Гудеман е еден од најострите критичари на своите претходници, особено на Л. Шпенгел, творецот на тнр. теорија за апографите, и на неговите следбеници, пред сè пак на Ј. Фален и И. Бајвотер. Гудеман во исто време ја изрече и најтешката осуда против Аристотела примајќи ги и очигледните грешки во текстот на Поетиката како пропусти и слабости на нејзиниот автор и објаснувајќи ги со карактерот на ова дело, замислено како скрипта (*Kollegienheft*), кое било на брзина и за внатрешна употреба составен потсетник на Ар. за неговите предавања пред студентите во Ликејот.

³⁾ По откривањето и проучувањето на R¹ (Riccardianus 46) и на Ar (= Parisinus Arabs 882a = 2346), особено на последниов во изданието на J. Tkatsch, *Die arabische Übersetzung der Poetik des Aristoteles und die Grundlage der Kritik des griechischen Textes*, Wiener Akad. d. Wiss., Bd. I, 1928, и во посмртното издание на Bd. II што го приредија A. Gudeman и Th. Seif на истото место 1932 година, Гудеман беше готов да брани речиси секоја лекција што се потврдувала во арапскиот превод, верувајќи дека е тоа лекција и на замислениот грчки ракопис („од V—VI век“), од кој бил направен сирскиот превод (запазен во еден

Концизноста и лаконскиот стил на Поетиката беа главните одлики на ова дело како скрипта а тие беа истовремено и главните пречки за добро и лесно разбирање на Аристотеловите формулации од многубројните читачи и препишувачи на ова дело. Ако се има пред вид уште и судбината на Ар. списи, т. е. на неговото ракописно наследство, како што нè известуваат некои стари автори, а пред сите Страбон, ќе ни биде јасно дека делото било осакатено подоцна најмногу поради нејасноста на текстот од кој се правеле подоцнежните преписи⁴). Којшто сака упорно да ги задржи јасните нелогичности и грешки во текстот правдајќи ги со тоа што Аристотел божем немал многу време да ги поправи сам, зашто делото имало форма на скрипта, има во секој случај погрешна претстава за научната работа и совесноста на овој крајно педантен филозоф и научник⁵).

Ние мислиме дека сите грешки и нелогичности во текстот, доколку не се привидни, не произлегуваат од перото на авторот, но се дело на просечните и површните препишувачи кои не можеле секогаш да го прочитаат и разберат текстот, полн со разни концизни формулации и алузии. Затоа е должност на филолозите да се задлабочат во Ар. мисла, да ја разберат и исчистат од грешките. Позна-

кус фрагмент FS=Fragmentum Syriacum), образецот за подоцнежниот арапски превод со кој се служел Авероес и од кој спомнатиот Раг. Аг. е препис направен во XI век. Па сепак истиов Гудеман, отстапува од овој принцип кога ќе дојде на мисла дека некое место или збор во текстот не е во ред и ако самиот дошол до некаква оригинална емендација, како на пр. во 60а 4, кај што сите ракописи па и замислениот грчки ракопис Σ (одн. арапскиот превод) имаат αὐτῇ ἡ φύσις, Гудеман го менува зборот φύσις во πείρα зашто верувал дека ова место требало да се поврзе со претходниот текст од 59b 32 а не со многу поранешниот од IV-та глава и по специјално од 49а 24.

Останатите сигли на ракописите:

A ^m = Ambrosianus B 78	P ¹ = Parisinus 2040
B ^c = Bodleianus Canon. 7	P ² = „ 2038
C = Coislinianus 324	P ³ = „ 2938
D = Dresdensis D 4	P ⁴ = „ 2551
G = Guelferbytanus 26	P ⁵ = „ 2117
L ¹ = Laurentianus plut. XXXI 14	R ² = Riccardianus 15
L ² = „ „ LX 14	R ³ = „ 16
L ³ = „ „ LX 16	U = Vatic. Urbinas 47
L ^d = Leidensis 34	V ¹ = Vaticanus 1388
M ¹ = Marcianus 215	V ² = „ 1400
M ² = „ 200	

⁴) В. пред сè кај Страбон кн. XIII гл. 54 (спор. и Плутарх, *Сула*, гл. 26).

⁵) Се разбира дека ни Ар. не е секогаш и сегде безгрешен; и тој може да згреша, но тоа се случува кога третира некој предмет одн. проблем кој поради оскудните и несовршените средства на тогашната наука не можел да биде достоино проучен и објаснет. Меѓутоа, почетнички грешки во синтаксата и стилот, особено пак во логичкото поврзување на деловите во реченицата, разни „солојкизми“ и тавтологии, што се среќаваат овде-онде низ Поетиката, тешко би можеле да се правдаат со природата на делото, замислено како скрипта одн. како потсетник за неговите предавања.

вањето на ракописите и палеографијата, а пред сè на стилот и фрасеологијата на Аристотела, ни помага многу во оваа работа⁶⁾.

Грешките во текстот не се секогаш тешки нито пак со нивната поправка секогаш се решава нешто големо или некаков сериозен проблем. Ги има од секаков вид. Има и такви ситни грешки кои не пречат речиси ни малце во разбирањето смислата на текстот, а сепак би можело и би требало да ги нема и, кога палеологијата тоа го допушта, филологот може нив да ги отстрани⁷⁾.

Во испитувањето текстот на Ар. Поетика ние ukazавме до 1954 на неколку такви места и се обидовме да ги поправиме⁸⁾.

Работејќи и понатамо врз текстот на Поетиката, а особено во последните две години⁹⁾ кога се запознавме и со голем дел од ракописите на ова дело (15 ракоп., од кои 8 во Париската Bibliothèque Nationale, меѓу кои се најважни Parisinus 1741 и Riccardianus 46) и со најстарите ренесансни изданија (Pazzi, Robortello, Maggi—Lombardi, Vettori, Castelvetro, Heinsius и др.) и располагајќи со повеќето понови изданија од XIX и XX век (G. Hermann, Bekker, Susemihl, Vahlen, Gomperz, Christ, Bywater, Butcher, Rostagni, Gudeman, Sykutris, изданието на арапскиот превод и коментарот од Tkatsch, M. Kuzmić, D. de Montmollin, Else и др.) дојдовме до нови резултати во врска со текстот на Ар. Поетика. Еден дел од нив ќе ги разгледаме овде задржувајќи го редот и бележењето на текстот, како што е вообичаено, според изданието на Бекер¹⁰⁾.

Во нашата работа секогаш се трудеме, Ар. текст да го поправиме само онде кај што е тој навистина нејасен или проблематичен, одн. расипан, држејќи се постојано за принципот, со

⁶⁾ Иако пред 20 години не ги познававме ракописите директно, сепак познавајќи ја фрасеологијата и терминологијата на Аристотела уште во 1942 дојдовме до познатата поправка на неавтентичниот термин $\kappa\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu\ \kappa\acute{\alpha}\theta\alpha\rho\sigma\iota\nu$ од дефиницијата на трагедијата (гл. VI) во автентичниот $\pi\rho\alpha\gamma\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu\ \sigma\upsilon\sigma\tau\alpha\sigma\iota\nu$ а подоцна (во 1954) и до поправките $\sigma\upsilon\sigma\tau\alpha\sigma\iota\nu$ нам. $\sigma\upsilon\nu\theta\epsilon\sigma\iota\varsigma$ (во истата гл. 50a 5 и во истиот техн. термин) и $\sigma\upsilon\nu\theta\epsilon\sigma\iota\varsigma$ нам. $\sigma\upsilon\sigma\tau\alpha\sigma\iota\varsigma$ (во XIII гл. 53a 31), со која ја одбегнавме незгодната тавтологија. Подоцна можевме да се увериме дека на спомнатите места ни еден од ракописите не ни давал никаква поткрепа за нашите емендации; па сепак веруваме дека нашите поправки на текстот ни даваат автентични Ар. термини одн. зборови и дека ракописите на трите места, сите одреда, предаваат погрешно прочитан и неавтентичен текст.

⁷⁾ Во такви ситни грешки спаѓа изоставањето на членот пред некои именки или поименчени инфинитиви, како што е на пр. во гл. IV 48b 38 пред зборот Ἰλῆς изоставен членот η додека пред следниот Ὀδύσεα се наоѓа забележен; вака е во сите ракописи, па сепак ние мислиме дека архетипот го имал членот и пред Ἰλῆς , само што при препишувањето (многу веројатно по диктат) тој бил изоставен по пат на еден вид хаплогрфија (одн. хапологија, зашто во времето кога бил направен преписот веќе биле изедначени η и ϵ во изговорот).

⁸⁾ Види ги нашите трудови во *Жуба Анишка* IV (1954) стр. 209—250 и во *Год. Зборн. на Фил. фак.* кн. 7 (1954) стр. 79—110.

⁹⁾ Резултат од нашата двогодишна работа е новото издание на Поетиката што се наоѓа во печат кај Б. Г. Тојбнер во Лајпциг.

¹⁰⁾ Од практични сообраќања бројот на страните од изданието на Бекер ги бележиме само со последните две цифри, како што прават речиси сите изучувачи денеска (на пр. 1447a 12=47a 12), со изоставање на илјадите и стотините.

минимални измени на зборовите одн. на буквите, без додавање нови зборови, да добиеме јасен или веројатен автентичен текст, уважувајќи ги усвоените добри поправки и конјектури од познатите изучувачи на Ар. Поетика од Ренесансот до нашите дни или земајќи ги како база и работна хипотеза за својата натамошна обработка¹¹⁾.

Заради појасен преглед и полесно снаоѓање, во нашава работа ќе одиме по оној ред како што оди текстот на Поетиката не делејќи го материјалот по важност, зашто сметавме дека и најмалата поправка, ако дава веројатен Аристотелов текст, е важна; од друга страна пак е навистина тешко да се определи секогаш правилно колку е секој дел од текстот поважен од оној другиот.

Уште во I-та глава 1447a 20 околу изразот ἑτεροι δὲ διὰ τῆς φωνῆς како да не е сè во ред. Во арапскиот превод на ова место зборот φωνῆς е преведен со множинска форма, како што мислел и филологот Ритер дека треба да стои, т. е. τῶν φωνῶν. Оваа версија како да го потврдува сомнението дека текстот тука можел да претрпи некое оштетување. Уште ренесансниот филолог Маци¹²⁾ се запрел на ова место во своите Annotationes на стр. 41 и помислувал на една поправка на текстот од φωνῆς во φύσεως (како продолжение од претходните οἱ μὲν τέχνης οἱ δὲ διὰ συνηθείας т. е. како трет начин или извор на уметничкото создавање). Оваа идеја ја прифатиле некои од подоцнежните филолози: Шпенгел дури и ја проширил додавајќи го пред τῆς зборот αὐτῆς¹³⁾, а Христ ја усвоил поправката на Маци во своето издание на Поетиката.¹⁴⁾ Но, ни оваа конјектура, па ни варијантата на Шпенгел, не задоволува на полно. Повеќето современи издавачи не беа убедени во нејзината оправданост¹⁵⁾ а и ние сметаме дека со неа текстот не е добро и дефинитивно поправен. Ние мислиме дека таа дури нè одвлекува подалеку од автентичниот текст, од Аристотеловата оригинална мисла. Зашто, ако го земеме почетокот на реченицата ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι καὶ σχήμασι πολλὰ μιμοῦνται τινες ἀπεικάζοντες, οἱ μὲν διὰ τέχνης οἱ δὲ διὰ συνηθείας и ја примиме поправката φύσεως

¹¹⁾ Така на пр. во гл. VII 50b 40 зборот χρόνου го поправивме во τόπου, како што имаше предложено уште В. Христ (во своето издание), само со поинакво палеографско образложение.

¹²⁾ Дека ни самиот М. не верувал во поправката, се гледа од неговите зборови: „...Quare, vel castigandus est locus, et pro φωνῆς, scribendum est φύσεως: (quod tamen haud mihi probatur...) vel verba prorsus, ut fecimus, sunt transponenda (interpunkcijata ја задржавме, како што е во оригиналот, а погледнете го е наше!).

¹³⁾ Варијантата на Шпенгел δι' αὐτῆς τῆς φύσεως ја усвои и Ф. Суземил во своето издание на Поетиката (Franz Susemihl, *Aristoteles über die Dichtkunst*, Leipzig, 1874).

¹⁴⁾ Aristoteles, *De arte poetica*, ed. W. Christ, Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri, 1878.

¹⁵⁾ Меѓу другите ни Ростањи, ни Гудеман, ни Арди, ни Сикутрис ни Елзе (од кои првите тројца не наоѓаат за потребно ни да ја спомнат),

нам. *φωνῆς* во текстот, останува крајот одн. вториот дел на реченицата *οὕτω καὶν* (вака има P²; А и повеќето ракописи имаат *καὶ* а U *καὶ ἐν*) *ταῖς εἰρημέναις τέχναϊς* без голема логична врска со првиот дел и дури противречен на овој, зашто следниот текст *ἄπασαι μὲν . . .* се продолжува и наставува на *καὶν ταῖς εἰρημέναις τέχναϊς*, а овие јасно не се вршат со *χρώμασι καὶ σχήμασι* а со други средства; што значи дека во делот *ἑτεροὶ δὲ διὰ τῆς φωνῆς* (или *φύσεως*) треба да се зборува за средствата или, можеби, за она заедничко средство, или елемент, со кое се вршат и преку кое се манифестираат и остваруваат тнр. временски уметности.¹⁶⁾ Затоа традиционалното *φωνῆς* е поблизу до самата суштина на предметот, до автентичната смисла на текстот, до Аристотеловата мисла¹⁷⁾. Па сепак, *φωνῆς* не е оној технички термин кој, сам, на она место може наполно да му одговара на текстот што следува понатака, а не е, можеби, ни од содржинска гледна точка сосема во ред, зашто меѓу *εἰρημέναις τέχναϊς* покрај *αὐλητικὴ* и *κιθαριστικὴ* (уште и *ἡ τέχνη τῶν συρίγγων*) — кај што *φωνή* не одговара како Аристотелов технички термин, зашто *φ.* се употребува за глас на човек и на животно а не и за *ῥηον* што се произведува со инструмент — *спафа* и *ὀρχηστικὴ* (одн. *ἡ — scil. τέχνη — τῶν ὀρχηστῶν*), кај што *φωνή* воопшто не одговара¹⁸⁾, зашто не е ни средство ни елемент на оваа уметност, и од каде најарно се гледа дека овој збор, вака употребен, т. е. како единствено средство и елемент на сите ондека спомнати уметности, тешко може да биде автентичен.

Појдувајќи од духовитата емендација на Форхамер¹⁹⁾ во претходниот текст (47a 17) кај што во изразот *τῷ γένει ἑτέροις* нам. *γένει*, како што стои во ракописите, го видел предлогот *ἐν* и го установил автентичниот израз *τῷ ἐν ἑτέροις*, што го примија сите подоцнежни издавачи и што може да се потврди со сличните изрази во 47b 28 (*ἐν αἷς*) и 48a 25 (*ἐν οἷς τε*), би можело да се помисли дека и во нашата реченица што започнува со *ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι καὶ σχ.* се зборува за истиот предмет, т. е. за средствата со кои се остваруваат разните уметности, и дека би можело и тука да се земе дека бил употребен истиот Ар. израз т. е. датив со *ἐν*. Ако е тоа точно, предлогот *ἐν* би можел да се

¹⁶⁾ Сп. 'I. Συκουτρῇ — Σ. Μενάρδου, 'Αριστοτέλους Περὶ ποιητικῆς, 'Αθήναι 1937, на стр. 6 (фусната № 3 под новогрчкиот превод.)

¹⁷⁾ Изразот не одговара сосема, како што може да се види и од дебелата расправа на Елзе (Gerald F. Else, *Aristotle's Poetics: The Argument*, Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass., 1957) на стр. 20 и особено 24.

¹⁸⁾ Сп. го овде истиот G. Else, *o. c.*, во фуснатата № 91 на стр. 24.

¹⁹⁾ Неговите расправи (Forchhammer, *De Aristotelis poetica ex Platone illustranda*, Kiel 1847 и *De Aristotelis artis poeticae cap. IV. g. 11*, Kiel 1855) за жалост не ни се достапни и неговите емендации ги цитираме според другите изданија на Поетиката (од Суземил, Гудеман и др.). До истата поправка подоцна дошол и М. Шмит (M. Schmidt, *Aristoteles über die Dichtkunst*, Jena 1875, цитирано од втора рака; сп. A. Gudeman, *Aristoteles Περὶ ποιητικῆς*, Berlin & Leipzig, Walter de Gruyter & Co, 1934, стр. 31 во критичниот апарат под текстот).

крие во сврзникот καὶ зад γάρ; лигатурата ἐν на препишувачот, или на првиот издавач, можела да му личи на сиглата за κη, а од гледна точка на стилот и синтаксата немало голема пречка, зашто и со инструменталот, т. е. дативот без ἐν, во грчкиот може да стои спомнатиот израз и глаголот μιμῆσθαι, од друга страна во изразот διὰ τῆς φωνῆς, ако во него се зборувало за средствата одн. за елементот со кои се остваруваат уметностите, би требало да се очекува соодветен начин на искажување т. е. датив со ἐν. Διὰ би можело да се разбере како повторен збор кој бил нужно повлечен зад првите два термина διὰ τέχνης и διὰ συνηθείας од страна на не многу внимателен препишувач, особено ако се земе дека текстот од кај што препишувал не бил сосема читлив, нам. предлогот ἐν (ἐ и δ можат да се мешаат и инаку). Како што на тивес од почетокот на реченицата во вториот дел му одговара ἕτεροι, така и на ἐν χρώμασι καὶ σχήμασι би требало да му одговара еден датив со ἐν, и многу веројатно, плурал од еден збор во кој би се криел заедничкиот елемент одн. средство на временските уметности. Ако човек се согласи да го поправи текстот со минимални измени не додавајќи нови изрази но во предадените барајќи да ги најде автентичните зборови, би можел да види во ген. τῆς датив на плур. τοῦς²⁰); сега се наметнува сама по себе измената на φωνῆς со еден плурал на именка од машки или среден род со завршок на -οῦς. Но, што би можело да се крие во φωνῆς? Кој грчки збор на она место најарно ја предава Ар. мисла и најмногу одговара на контекстот, а, од друга страна, и палеографски да не е далеку? Ако се држиме за дадениот принцип да не го менуваме текстот со додавање нови зборови и ако водиме сметка за просторот и за неговата палеографска форма, мислиме дека ондека нам. φωνῆς би можело да стои ρυθμοῖς (ρ=φ, υθ=ω, μ=ν, οῦς=ῆς), зашто ρυθμός (одн. ρυθμοί) е заедничкиот елемент на сите временски уметности, за кои Аристотел зборува во овој дел на Поетиката,²¹) што се потврдува и со следниот Ар. текст: ἀπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ρυθμῷ καὶ λόγῳ καὶ ἁρμονίᾳ, τούτοις δ' ἢ χωρὶς ἢ μεμιγμένοις· οἷον ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ρυθμῷ χρώμεναι μόνον ἢ τε αὐλητικῇ καὶ ἢ κιθαριστικῇ καὶ εἰ τινες ἕτεροι τυγχάνωσιν οὔσαι τοιαῦται τὴν δύναμιν, οἷον ἢ τῶν συρίγγων, αὐτῷ δὲ τῷ ρυθμῷ [μιμοῦνται] χωρὶς ἁρμονίας ἢ τῶν ὀρχηστῶν (καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῶν

²⁰) Во Поетиката на неколку места се заменуваат и мешаат η со οι, како на пр. 47a 27 (P¹ и P² имаат ἢ а сите други ракописи οι) или 58b 32 (L¹ M¹ и уште неколку ракописи имаат εἴποι а А и повеќето од останатите имаат εἴπη). И овде мешањето може да се должи на подоцна изедначениот изговор на οι и η.

²¹) И покрај тешкотијата да се земе како нормално и обично дека кај старите Грци орото можело да се игра без музика, дека било составено само од ритам (чиста ритмика), со која се бореле мнозина учени, меѓу кои спаѓа и спомнатиот Г. Елзе (во цитираното дело на стр. 34 и н.), сепак никој не може да го оспори фактот дека ритамот се јавува како заеднички елемент и во поезијата, и во музиката и во балетот, како што тоа им е познато и на Аристоксен и на Аристид (Else, *о. с.*, стр. 35).

σχηματιζομένων ῥυθμῶν μιμῶνται καὶ ἦθη καὶ πάθη καὶ πράξεις). ἡ δὲ [ἐποποιία] μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς ἢ τοῖς μέτροις, καὶ τούτοις εἴτε μιγνύσα μετ' ἀλλήλων εἴθ' ἐνὶ τινι γένει χρωμένη τῶν μέτρων, <ἀνώνυμος> τυγχάνει οὕσα μέχρι τοῦ νῦν. Од последните (цитирани) зборови би можел човек да помисли дека Ар. во епот не го наоѓа елементот ритам, кога тој не е изрично спомнат. Но, тоа може да му се чини така само на лаик, на човек слабо информиран во прашањата на литературата и на поезијата, зашто ритам има, според Аристотела, и во прозните литерарни состави,²²⁾ а како би можело да нема во поетско дело. Иако, велиме, не е ритамот изрично спомнат, сепак се зборува за метарот, а метарот е, според Аристотела, дел од ритамот (48b 21: τὰ γὰρ μέτρα ὅτι μόρια τῶν ῥυθμῶν φανερόν)²³⁾. Некој би мислел, можеби, дека во првата фраза ἡ δὲ μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς ἢ τοῖς μέτροις не се содржи ῥυθμός, што не може да биде точно, зашто λόγος ψιλός и како проза има ритам (ср. го изразот од 48a 11). И ова место, како што се гледа од критичниот апарат под текстот на повеќето изданија, им задавал сериозни тешкотии на филолозите и издавачите. Фален²⁴⁾ се обидел да го поправи во ἡ τοῖς ψιλοῖς или во ἡ ψιλοῖς τοῖς. Навистина е чудно противставувањето тоῖς λόγοις ψιλοῖς ἢ τοῖς μέτροις²⁵⁾. Туку дали е изразот ἡ τοῖς μέτροις сосема во ред? Дали можеби не се оправдани поправките на Фален? Иако не можеме да ги примиме неговите поправки, сепак овој бистар и длабок ум го догледал неавтентичниот израз и се обидел да го поправи. Ние мислиме дека грешката не е во редот на зборовите, како што претполагал Фален, ами во погрешното читање на зборот καὶ како ἡ (поради сиглата за καὶ која препишувачот ја зел за ἡ). Со поправката τοῖς λόγοις ψιλοῖς καὶ τοῖς μέτροις сосема се разрешува противречноста и апоријата која произлегува од текстот и кога ќе се спореди овој со веќе спомнатиот во 48a 11 (καὶ [τὸ] περὶ τοὺς λόγους δὲ καὶ τὴν ψιλομετρίαν). Во последниов израз би требало можеби да се види една хендијада нам. περὶ τοὺς λόγους δὲ ἐν ψιλομετρίᾳ (т. е. ἐν ψιλῷ μέτρῳ).²⁶⁾

²²⁾ Спореди ја неговата Реторика, кн., III, гл. 8.

²³⁾ Од горе спомнатата глава на Реториката се гледа дека нема голема разлика μετὰ ῥυθμός и μέτρον (1408 b 32 ss: τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡ ῥῶς σεμνός ... ὁ δ' ἱαμβος αὐτῇ ἐστὶν ἡ λέξις ἢ τῶν πολλῶν διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες).

²⁴⁾ Johannes Vahlen во своето второ издание на Поетиката ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Περὶ ποιητικῆς (Aristotelis De arte poetica liber), Berolini, apud Franc. Vahlen, 1874, во својата Mantissa adnotationis grammaticae зад текстот на стр. 87 вели: 29 τοῖς λόγοις ἢ ψιλοῖς τοῖς μέτροις (sive ἢ τοῖς ψιλοῖς) conieceram propter verba τοὺς λόγους καὶ τὴν ψιλομετρίαν 2. 1448a 11, sed epitheton fortasse recte ad utrumque refertur. Од овие зборови се гледа дека ни самиот Фален подоцна т. е. во 1874 не држел повеќе до својата поправка.

²⁵⁾ B. Aug. Rostagni, *La Poetica di Aristotele*, Torino (1927), на стр. 7 во коментарот под текстот; сп. A. Gudeman, *о. с.*, на стр. 85 и 100 и Г. Елзе во сџом. дело на стр. 38.

²⁶⁾ Гудеман во спом. дело на стр. 100 гледа тука едно καὶ explicativum; сп. ги и подолу цитираните примери од Ар. Поетика за сличната употреба на καὶ,

Инаку $\rho\upsilon\theta\mu\acute{o}\varsigma$ може да има и свое потесно значење, како што се гледа од 47b 23—5 $\epsilon\iota\sigma\iota\ \delta\acute{\epsilon}\ \tau\iota\nu\epsilon\varsigma\ \alpha\iota\ \pi\acute{\alpha}\tau\iota\ \chi\rho\omega\nu\tau\alpha\iota\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \epsilon\iota\rho\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\varsigma$, λέγω δὲ οἷον $\rho\upsilon\theta\mu\acute{\omega}\ \kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota\ \kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega$, ὥσπερ ἢ τε τῶν διθυραμβικῶν ποιήσεις καὶ ἢ τῶν νόμων καὶ ἢ τε τραγῳδία καὶ ἢ κωμῳδία (cf. 49 b 27 ss. λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον τὸν ἔχοντα $\rho\upsilon\theta\mu\acute{o}\nu$ καὶ ἁρμονίαν καὶ μέτρον).

Во почетокот на II-та глава делот на реченицата (48a 5s.) $\eta\tau\omicron\iota\ \beta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omicron\nu\alpha\varsigma\ \eta\ \kappa\alpha\theta'\ \eta\mu\acute{\alpha}\varsigma\ \eta\ \chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\nu\alpha\varsigma\ \eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$, ὥσπερ οἱ γραφεῖς е веројатно оштетен токму онде кај што требало да дојде глаголот. Ова место разните филолози и издавачи го поправале на разни начини, но речиси сите се обидуваале да го дополнат глаголот. М. Шмит се обидел да го дополни текстот со прибавката $\mu\iota\mu\acute{\eta}\sigma\alpha\iota\tau\omicron\ \delta\upsilon\ \tau\iota\varsigma$ зад $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$, Арди мислел дека зад $\kappa\alpha\theta'\ \eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$ испаднал глаг. $\mu\iota\mu\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$, кој Елзе го сместува зад $\chi\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\nu\alpha\varsigma$ ²⁷⁾, Христ пак го дополнил со прибавката $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ зад $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ ²⁸⁾. Ние мислиме дека на тоа место можел да стои глаголот $\tau\omicron\iota\omicron\epsilon\iota\nu$ само не во личната форма $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$. Тој можел да биде употребен на тоа место во партиципската форма $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$, која можела во слабо читливиот текст да биде сфатена како дитографија на $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ и по тој пат да била изоставена (сликата на $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ и $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ е многу блиска во ракописен текст, кај што τ многу често се меша со π, а 4-те последни букви $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ биле смешани со $\nu\tau\epsilon\varsigma$ при не многу јасен текст). За ова би можел да зборува и еднаквиот број на буквите.

На крајот од II-та глава (48a 15) има едно очигледно оштетено место, предадено во А и повеќето ракописи ὥσπερ γὰς $\kappa\upsilon\kappa\lambda\omega\pi\acute{\alpha}\varsigma$ (sic!) $\tau\iota\mu\acute{o}\theta\epsilon\omicron\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \phi\iota\lambda\acute{o}\xi\epsilon\nu\omicron\varsigma$..., кое филолозите го дополнувале на разни начини.²⁹⁾ Ние ја усвојуваме духовитата конјектура на Кастелветро ὥσπερ <’Ар> γὰς³⁰⁾ со една мала модификација во следниот текст, кај што мислиме дека во $\kappa\upsilon\kappa\lambda\omega\pi\acute{\alpha}\varsigma$ (од ракоп. А и од него зависните) треба да се чита $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omega\pi\alpha$ καί. Во циркумфлексот и сигмата мислиме дека се крие сиглата за сврзникот καί. Редот на зборовите одн. имињата ’Αργῆς... καὶ $\tau\iota\mu\acute{o}\theta\epsilon\omicron\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \phi\iota\lambda\acute{o}\xi\epsilon\nu\omicron\varsigma$ е навистина необичен и незгоден пресечен со објектот $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omega\pi\alpha$, но сличен начин на сврзување не е непознат кај Аристотела ами, напротив, доста омилен. Ова е,

²⁷⁾ G. Else, o. c., на стр. 68 и 78.

²⁸⁾ В. го спомнатото издание на Поетиката од В. Христ (претпоследниот ред на грчкиот текст, на стр. 2).

²⁹⁾ Првите ренесансни издавачи, меѓу кои и многу познатите Pazzi, Robertello, Maggi, тука читале $\pi\acute{\epsilon}\rho\gamma\alpha\varsigma$ (т. е. онака, како што предавале ракописите). Прв Vettori (Petri Victorii, *Commentarii in primum librum Aristotelis de arte poetarum*... Florentiae MDLXXII) ја внесе во текстот (сп. го коментарот на стр. 24) поправката $\pi\acute{\epsilon}\rho\sigma\alpha\varsigma$, за која вели дека ја нашол кај Франческо Медичи.

³⁰⁾ Lodovico Castelvetro, *Poetica d' Aristotele*... Basilea MDCLXVI. Во сушност тој на стр. 43—44 предлага поголема поправка одн. реконструкција на текстот: ὥσπερ γάρ Τέρπανδρος καὶ Φρόνις μιμοῦνται βελτίους, οὕτω καὶ ’Αργῆς ὁμοίους καὶ ὁ ποιήσας $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omega\pi\alpha\varsigma$ $\tau\iota\mu\acute{o}\theta\epsilon\omicron\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \phi\iota\lambda\acute{o}\xi\epsilon\nu\omicron\varsigma$ $\mu\iota\mu\acute{\eta}\sigma\alpha\iota\tau\omicron\ \delta\upsilon\ \nu$.

може да се рече, карактеристична црта на неговиот стил³¹). Овде би имале уште еден пример за тројното прикажување, одн. за трите правци, спомнати во претходниот текст со примерот οἶον "Ὀμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ ὁμοίους, Ἡγήμων δὲ ὁ Θάσιος ὁ τὰς παρφθίας ποιήσας πρῶτος καὶ Νικοχάρης ὁ τὴν Δειλιάδα χείρους, кај што, одејќи по обратниот речиси ред, би имале кај Киклопот³²) на Аргант прикажување χείρω, кај Тимотеја βελτίω, а кај Филоксена ὁμοιον³³). Дека во плуралот Κύκλωπας треба да се види еден Киклоп (Полифем), познато им е на филолозите и јасно. Според Гудеман тоа би бил еден дистрибутивно употребен плурал³⁴). Ростањ³⁵), иако во текстот ја усвои конјектурата <Ἀρ>γαῖς, во коментарот под него како да е склон да ја прими и Холандовата конјектура <Οἰνώ>πας од γαῖς. Тој ја задржува плуралната форма Κύκλωπας, допуштајќи ја како наслов одн. содржина на Аргантовиот ном, и смета дека зад неа треба да се додае <καὶ>. Ние мислиме дека и од содржинска, и од граматичка одн. синтактичка, и од палеографска гледна точка е сингуларната форма Κύκλωπα поприфатлива, со дополнителното објаснение дека во крајната сигма од зборот треба да се види сиглата за καὶ без потреба да се става последниов збор во аглести загради како да го немало во текстот.

Во почетокот на III-та глава (48a 20ss.) имаме пак оштетен текст во ἡ ἑτερόν τι γιγνόμενον кој бил на разни начини поправан³⁶). Ние мислиме дека во најново време Елзе со својата поправка ὅτε δ' ἡθός τι εἰσάγοντα суштински најмногу му се приближил на вистинскиот Ар. текст, на неговата мисла³⁷). Но, палеографски неговата поправка останува необјаснета, особено во вториот дел. И ние мислиме дека во ἡ... се крие вториот дел од сложениот сврзник ὅτε μὲν... ὅτε δέ. Палеографски, мислиме дека во ἡ се крие ὅτ (сп. порано спомнатото мешање на η со οἰ), во ε — ἐ, во τ сиглата за δέ. Во ερόν τι ние го гледаме партиципот δρώντας, и тоа во ε — δ (в. порано спомнатото мешање на ε со δ), во ὁ — ὦ и во ι сиглата за ας, која се пишува обично над редот. Во γιγνόμενον ние го гледаме партиципот μιμούμενον, што ни е

³¹) Сп. го редот на зборовите одн. положбата на сврзникот во 47a 14/5: ... τῆς αὐλητικῆς ἢ πλειστη καὶ κιθαριστικῆς или во 48b 3—4: περὶ μὲν οὖν τῶν διαφορῶν καὶ πόσαι καὶ τίνες τῆς μιμήσεως εἰρήσθω ταῦτα, или овој редослед на зборови од 53a 23—25: διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδῃ ἐγκλοῦντες τὸ αὐτὸ ἀμαρτάνουσιν ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγῳδαῖς...

³²) Навистина вакво дело од поетот Аргант не ни е познато и ова е причина зошто мнозина филолози не ја примаат оваа емендација на Кастелветро.

³³) В. го спомнатото издание на Поетиката од А. Гудеман, стр. 101—103 и табеларниот преглед на стр. 108; сп. Г. Елзе, о. с., стр. 86—88.

³⁴) Во истото дело на стр. 102 („Der Plural ist natürlich distributiv zu nehmen“).

³⁵) Во спомнатото (в. ја фуснотата 25) издание на стр. 8.

³⁶) Zeller ја предлагал поправката ἡ ὅτε а Reiz прв предложил ὅτε δὲ нам. ἡ.

³⁷) В. го спомнатото дело на Г. Елзе, стр. 90—96 (особено стр. 95).

исто така, од палеографска страна, полесно за разбирање одошто εἰσάγοντα, како и ὅτε δὲ δρῶντας што е палеографски поблизу до предаденото ἢ ἑτερόν τι одошто предложеното од Елзе ὅτε δ' ἥθός τι. Нам ни се чини дека не само од палеографски обсири туку и од смисловна и стилска страна нашата поправка ὅτε δὲ δρῶντας μιμούμενον е поблизу до Аристотеловата мисла и поверојатна одн. автентична.

Предадениот текст ἢ ἑτερόν τι γιγνόμενον дошол веројатно како конјектура на првиот издавач кој не можел јасно да го прочита оштетениот текст и се обидел да го поправи со помошта на следниот контекст: ἢ дошло веројатно под влијание на следните два ἢ (ὥς τὸν αὐτὸν . . . и ἢ πάντας) а ἑτερόν τι γιγνόμενον како некаков пандан или противтежа на следното τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα. Кога ќе го најдеме и востановиме автентичниот текст догледувајќи како можела да настане грешката, гледаме дека Аристотел тукуречи ни овде, во Поетиката, не бил толку лош стилист и дека треба со голема резерва да ја примаме хипотезата и заклучокот оти Поетиката е божем стилски слаба зашто е таа еден вид концепт одн. скрипта и зашто тука Ар. божем не го до-терувал текстот. Ние не веруваме дека Ар. можел да остава нејасни и нелогични формулации и стилски невозможни конструкции. Склони сме секогаш во нејасните и проблематичните места да видиме повеќе оштетен и подоцна лошо востановен текст одошто Ар. брза и невешта формулација. Не смееме со осуда на Аристотела да ја затвараме вратата на конјектуралната критика која за Ар. Поетика ќе ни биде уште долго време потребна и полезна.

Во нашиов претходен текст имаме од гледна точка на стилот добро градена реченица. Во првиот дел на а) ὅτε μὲν ἀπαγγέλλοντα му одговара противпоставено б) ὅτε δὲ δρῶντας μιμούμενον, аналогно на вториот дел кај што на а) т. е. на ἀπαγγέλλοντα му одговара ἢ ὥς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα а на б) т. е. на δρῶντας μιμούμενον му соодветствува ἢ πάντας ὥς πράττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους. Убава и стилски речиси беспрекорна конструкција, што не би можело да се рече и за реченицата добиена со поправката на Елзе (ὅτε δ' ἥθός τι εἰσάγοντα) каде што аналогичата и симетријата не би биле сосема јасни³⁸).

Во глава IV (48b 31) плеоназмот ἐν οἷς καὶ τὸ ἀρμόττον ἱαμβεῖον ᾗλθε μέτρον διὸ καὶ ἱαμβεῖον καλεῖται до денес бил на разни начини разрешуван, од кои најприфатливо се гледаше атетирањето на првото ἱαμβεῖον³⁹), но ни така не е сосема логичен

³⁸) Предложената верзија на Г. Елзе вистина го има истиот број букви, како што нагласува самиот тој, со бројот на буквите од текстот како што го предаваат ракописите, само што Елзе надвор од оваа констатација не се обиде да даде никакво палеографско објаснение. Но, и покрај сето тоа, можеме да кажеме дека со својата поправка Елзе ни даде повод и потстрек да дојдеме до нашата емендација.

³⁹) Автор на ова бил Stahr (сп. и Гудеман, о. с., стр. 35).

заклучокот διὸ (одн. δι'ὃ) καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται⁴⁰), иако во следниот дел станува јасно за ошто се работи, само што објаснението ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰαμβίζον ἀλλήλους се однесува секогаш на ἰαμβεῖον а не на ἀρμόττον μέτρον, а заклучокот διὸ καὶ ἰαμβεῖτον καλεῖται си останува логички слабо поврзан со претходниот кај τὸ ἀρμόττον ἦλθε μέτρον ако се атетира зборот ἰαμβεῖον зад ἀρμόττον. Со една мала поправка, како што веќе предлагаме и во нашето издание на Поетиката⁴¹), т. е. со замена на ἰαμβεῖον со нормалната придавка ἰαμβικόν, се одбегнува плеоназмот и стилската несмасност, а се добива нормална и стилски убава целост, кај што е поимот јамбски повторен 4 пати а ни еднаш не е повторен истиот збор, но секогаш друга изведенка од истиот корен: 1) ἰαμβικόν, 2) ἰαμβεῖον, 3) ἰαμβίζον и 4) ἰαμβων(ποιηταί)⁴²).

Во ракописите А и од него изведените нам. ἰαμβεῖον стои ἰαμβίον. Ние веруваме дека зборот во најстариот ракопис бил написан ἰαμβικ", кај што нејасно написаното одн. слабо читливото крајно ικ и знакот за скратениот слог ον биле прочитани како ιον, т. е. целиот збор како ἰαμβίον најмногу под влијание на зборот ἰαμβ(έ)ιον од следниот контекст. Придавката ἰαμβικός е инаку нормална и кај самиот Аристотел и ја среќаваме во следната глава (V 496 8 : ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας.

Во реченицата што непосредно следува (48b 34s) ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητῆς. "Ομηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὔ ἀλλὰ [ὅτι] καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν), οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας· изразот ἀλλ' ὅτι е јасно оштетено место и обидот да се поправи во ἀλλά⁴³) со атетирањето на ὅτι е еден од поверојатните, иако ние мислиме дека нам. ἀλλ' ὅτι оригиналот можел да има ἀλλά τε или, уште поверојатно, ἀλλ' ὃ τε, што е и палеографски поблизу⁴⁴). Но, покрај оваа јасна грешка има уште еден збор кој во контекстот, особено во врска со вториот дел ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν, како да не е сосема логичен: тоа е зборот εὔ. Противставу-

⁴⁰) В. го спомнатото издание на Сикутрис—Менардос, стр. 32—33 (особено фуснотата № 9).

⁴¹) Кое се наоѓа во печат (спор. ја нашата фуснота 9).

⁴²) Слични грешки во текстот на Поетиката има повеќе и за некои од нив имало предложени поправки од поранешните филолози и издавачи, па сепак некои од нив, иако точни и правилни, не биле усвоени од подоцнежните издавачи, најмногу поради конзервативниот став и верувањето дека Ар. во ова дело (замислено како скрипта) можел да пропушти разни грешки и стилски несмасности. Така на пр. во I-та глава 47a 14 зборот διθυραμβοποιητικῇ од ракописите Шпенгел го имаше според нашето разбирање, правилно поправено во διθυραμβοποιικῇ (изведено од διθυραμβοποιός), но подоцнежните издавачи го задржаа зборот како што беше предаден во ракописите.

⁴³) Вака има навистина и R¹, но ние мислиме дека оваа верзија можела да биде поправка на препишувачот, негова емендација, а не верно предаден текст од постариот ракопис.

⁴⁴) Замената на τε со τι не е ни инаку непозната, а во Поетиката ја имаме на неколку места од кои најтешко беше до денес непоправеното δι' ὅτι од διὸ τε во 54b 34. Инаку е обична замената на ε со ι.

вањето ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικάς на εὔ е чудно од логичка страна. А секако е уште почудно што ниеден филолог, колку што нам ни е познато, досега не се запрел и не се посомневал во овој „логизам“. Нам ни се чини дека вакво „логичко“ поврзување не е сосема на место, особено за Ар. начин на поврзување, иако во Поетиката ова не е единствено место⁴⁵). Ние мислиме дека сите тие логички слабо поврзани места треба да се ревидираат и да се бара и најде некое психичко решение, да се поправи местото и открие автентичниот збор и оригиналната Ар. мисла.

Што се однесува до горниот текст, ние мислиме дека во зборот εὔ се крие автентичниот ἐπὶ кој е логички сосема добро поврзан со целиот контекст. Палеографски зборот во претходниот ракопис можел да биде написан ^πεῖ, кај што препишувачот, повлечен веројатно од претходниот израз μάλιστα ποιητής, при не сосема читлив ракопис, го прочитал εὔ гледајќи * во натписаното π а у во η (последново е сосема честа и обична замена во средновековните ракописи). Вметнатата реченица μόνος γὰρ οὐχ ὅτι се однесува не на μάλιστα ποιητής а на τὰ σπουδαῖα и затоа ἐπὶ е во добра логична врска и со τὰ σπουδαῖα и особено со следниот текст ἀλλ' ὅ τε καὶ μιμήσεις δραματικάς ἐποίησεν. Делот οὕτως καὶ τὰ τῆς κωμωδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν е продолжение на главната реченица од пред вметнатиот дел и на мислата од претходните реченици, особено во врска со зборовите ἀπὸ δὲ Ὀμήρου ἀρξαμένοις ἔστιν, οἷον ἐκείνου ὁ Μαργίτης καὶ τὰ τοιαῦτα.

Во истата глава (48b 38) мислиме дека пред зборот Ἰλιάς е изгубен членот ἥ, а тоа можело лесно да се случи поради истата гласовна вредност (во времето на издавањето одн. препишувањето на Поетиката) на η и следното ι од Ἰλιάς. Подоцнешните препишувачи се труделе да ја збришат оваа разлика на членувањето кај обата епа и некои го изоставиле членот и пред Ὀδύσεια, што е секако една од лошите конјектури одн. емендации направени во послабите ракописи на Поетиката. Најстарите и најдобрите ракописи го имаат членот пред Ὀδύσεια⁴⁶).

Во истата глава следниот пасус (49a 7ss.) во ракописот A и од него зависните гласи: τὸ μὲν οὖν ἐπισκοπεῖν ἄρ' ἔχει ἥδη ἡ τραγωδία τοῖς εἰδεσιν ἱκανῶς ἢ οὐ, αὐτὸ τε καθ' αὐτὸ κρίνεται ἢ ναὶ καὶ πρὸς τὰ θέατρα ἄλλος λόγος. Наместо нејасното κρίνεται ἢ ναὶ R¹, U и A^m и уште некои ракописи имаат εἶναι. Последните зборови κρίνεται ἢ ναὶ се очигледно расипан, неавтентичен текст. Форхаммер мислел дека ова оштетено место може да се поправи со упростувањето на последните зборови во κρίναι, што го усвоија речиси сите подоц-

⁴⁵) Во нашиот горе спомнат труд од IV-иот том на Ж. А. верувавме дека имаме слична нелогичност во последниот пасус од гл. IX 52a 3 кај што мислевме дека нам. τελείας логички повеќе одговара придаката σπουδαίας. Во нашава расправа ќе имаме такви случаи на повеќе места.

⁴⁶) Μεγυ другите особено A и R¹ (а, можеби, дури и Σ).

нешни издавачи⁴⁷). Дали по овој начин поправениот текст навистина може да нè задоволи и дали можеме да го примиме, вака изменет, за автентичен?

Ние мислиме: 1) дека субјектот τὸ ἐπισκοπεῖν бара предикат во лична глаг. форма а не инфинитив (κρίναι), 2) дека ни κρίνεται (со испуштање на ἢ καὶ одн. εἶναι од ракописите), како лична форма, не задоволува со оглед на своето значење, зашто очекуваме глагол што ќе го дополни τὸ ἐπισκοπεῖν. Но со какво значење?

Ако го анализираме текстот во врска со претходниот и со оној што следува, ќе видиме дека Ар. тука прави преод од уводот т. е. од општиот дел, кај што зборува за разните видови временски уметности и за поезијата воопшто, кон главниот предмет на овој дел од Поетиката т. е. кон трагедијата⁴⁸). Овој преод е подготвен со последните зборови од претходниот пасус πρᾶφηνεῖσθαι δὲ τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας οἱ ἐφ' ἑκατέραν τὴν ποιήσιν ὁρμῶντες κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων κωμωδοποιοὶ ἐγένοντο, οἱ δὲ ἀντὶ τῶν ἐπῶν τραγῳδοδιδάσκαλοι διὰ τὸ μείζω καὶ ἐντιμότερα τὰ σχήματα εἶναι ταῦτα (scil. τὰ ἔπη καὶ ἡ τραγῳδία) ἐκείνων (scil. τῶν ἰάμβων καὶ τῆς κωμῳδίας).

Главниот дел, се разбира, нема да започне уште, но во оваа и во следната (V) глава се дава еден вид увод кон главниот одн. првиот дел на Поетиката, кон трагедијата. Овој увод е секако еден нов дел и претставува 1 чекор поблизу до главниот дел. Во него се разгледува, како прво, историјатот и развитокот на трагедијата и донекаде на драмата воопшто. Во делот што се завршува со κρίνεται ἢ καὶ имаме коруптелата⁴⁹). Во последните зборови се содржи предикатот на реченицата и во него би можело да се кажува дека *е време да се ѓрејде*, дека би *шребало да се ѓремине* кон *разгледувањето гали*. . .

Ние, во првиот дел од коруптелата, го гледаме безличниот глагол κρίν (нам. кри-) а во остатокот еден инфинитив на -ῆναι или на -έναι со значење *ѓрејде*, *ѓремине*. Тоа би можел да биде инф. μεταβῆναι или метιέναι (нам. -ветαι ἢ καὶ одн. εἶναι). Автентичниот

⁴⁷) Бекер и пред овега Г. Херман (Imman. Bekker, *Aristoteles Graece*, ed. Acad. Reg. Boruss. vol. II, Berolini 1831) тука го претполагал партиципот κρίνμενον, што само ја потенцира уште подобро коруптелата; во врска со Херман, в. ја фусн. 49. Претпоставката на Форхамер дека збрката настанала од дополнителните поправки над текстот, што подоцнежните препишувачи не ги разбрале и текстот го додале зад погрешно написаниот збор во 3. л. одн. нам. во

инф. аор. (κρίνεται ἢ καὶ < κρίνεται = κρίναι), не ни е многу јасна ни убедлива, иако ја примиле повеќето модерни издавачи.

⁴⁸) Во изданието на М. Кузмиќ (*Aristotelova Poetika*, s prijevodom i komentarom, izdao M. K., Zagreb 1912) тој преод е точно одбележен со ново заглавие („§ 8. Razvoj tragedije.“).

⁴⁹) B. I. Bywater, *Aristotelis De arte poetica liber*, Oxonii (ex typ. Clar.); Г. Херман (God. Hermann, *Aristotelis De arte poetica liber*, cum commentariis; G. H., Lipsiae MDCCCII) ја нема оваа реченица на ова место туку ја преместил на крајот од главата.

текст веројатно гласел $\chi\rho\eta$ μετιέναι а врз него веројатно бил написан, од некој подоцнешен схолијаст, глосемот μεταβῆναι⁵⁰).

Вака поправен текстот мислиме дека верно ја предава Ар. мисла и дека стилски и содржински добро се слага со целиот контекст: αὐτό τε καὶ αὐτὸ се однесува на целиот претходен текст од реченицата (τὸ ἐπισκοπεῖν ἄρ' ἔχει ἢ τραγωδία τοῖς εἰδέναι ἱκανῶς ἢ οὐ како на нејзин главен дел кај што се наоѓа и субјектот. Тоа, т. е. развитокот на трагедијата, е непосредна цел на Аристотела, а што се однесува до театарот (или, можеби поарно, како се развивал театарот, т. е. за односот на трагедијата кон театарот)⁵¹), останува да се зборува на друго место, останува да се пишува друга расправа — ἄλλος λόγος. Само вака τὸ ἐπισκοπεῖν останува добро поврзано и со полна смисла во реченицата; инаку, ако ја примиме поправката на Форхамер κρῖναι, би се добивала чудна смисла, како да треба да се расудува за разгледувањето, и целата оваа долга реченица би останала без предикат во лична глаг. форма одн. со евентуално изоставена копулата ἐστίν. Во сушност τὸ ἐπισκοπεῖν поврзано со κρῖναι би можело да звучи како еден непријатен плеоназам, а палеографски не би можеле лесно да разбереме како дошло од κρῖναι до формата κρίνεται ἢ ναί (одн. εἶναι). Палеографски κρίνεται ἢ ναί од $\left\{ \begin{array}{l} \text{μεταυῆναι} \\ \text{χρῆ μετιέναι} \end{array} \right\}$ (κρί = χρῆ и νεται ἢ ναί = μεταυῆναι < μετιέναι) е многу појасно и полесно да се замени при не сосема читлив ракопис. Граматички и смисловно пак $\chi\rho\eta$ μετιέναι, на она место, наполно се слага со контекстот и не се чувствува повеќе никаква стилска нееднаквост или несмасност.

Во горниот текст имаме уште еден очигледен и поучен пример за тоа дека лошиот несмасен стил и логичните бизарности на Поетиката не произлегле директно од перото на Философот, ами дека има уште многу оштетени и лошо прочитани места кои треба со помошта на текстовата конјектурална критика да се поправат и очистат од неавтентични зборови и изрази.

До крајот на IV-та глава има уште неколку оштетени места кои издавачите разнo ги предавале. Така на пр. и во следната реченица (49a 9s.) имаме лошо прочитани зборови во првиот дел: кај повеќето ракописи стои γενομένης и αὐτοσχεδιαστικῆς. Кај последниов збор можело да дојде од сиглата на καί, што не е редок случај (спор. погоре Κυκλαπᾶς < Κύκλωπα καί) а под влијание на претходниот генитив ἀρχῆς. Тоа било подоцна причина да се прочита и првиот збор на реченицата во генитив γενομένης, како да тука имало потреба од еден апсолутен генитив⁵²). Од понатамошниот текст јасно

⁵⁰) Веројатно написано μεταυῆναι (υ=β), кај што можело полесно да дојде до мешање на υ (=β) со ι.

⁵¹) Плуралот τὰ θεάτρα може да се однесува на гледачите (τοὺς θεατάς).

⁵²) Вака го усвојуваа Сикутрис и Арди (J. Hardy, *Aristote — Poétique*,² Paris 1952). Еден дел од издавачите го земаат ном. γενομένη а ген. αὐτοσχεδιαστικῆς, како да последниов се однесува одн. поврзува со ἀρχῆς, што е секако невозможно.

се гледа дека во спомнатиов дел сме имале еден обичен релативен партицип. Само во M² и L³ имаме правилно предаден текст, што можело да биде и емендација на учениот препишувач⁵³).

Во натамошниот текст (49a 18ss.) $\epsilon\tau\iota\ \delta\epsilon\ \tau\omicron\ \mu\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\theta\omicron\varsigma\ \epsilon\kappa\ \mu\iota\kappa\rho\omega\nu\ \mu\acute{\upsilon}\theta\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \lambda\acute{\epsilon}\xi\epsilon\omega\varsigma\ \gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\alpha\varsigma$. . . имаме оштетено место зад зборот $\kappa\alpha\iota$ кое Христ се обиде да го поправи со додавање $\langle\ \acute{\eta}\ \lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma\ \epsilon\kappa\ \rangle$ меѓу $\kappa\alpha\iota$ и $\lambda\acute{\epsilon}\xi\epsilon\omega\varsigma$ ⁵⁴). Ние мислиме дека стилски, а и палеографски, би била поразбирлива една поправка $\acute{\eta}\ \delta\epsilon$ (нам. $\kappa\alpha\iota$: $\kappa=\acute{\eta}$, $\alpha=\delta$ и $\iota=\epsilon$) $\lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma\ \epsilon\kappa$ (= $\lambda\acute{\epsilon}\xi\epsilon\omega\varsigma$) $\gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\alpha\varsigma$. . . Во $\lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma\ \epsilon\kappa$ веројатно сме имале (во ракописот) скратување на крајното $\iota\varsigma$ и поради следниот генитив $\gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\alpha\varsigma$ не многу јасното $\lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma$ $\epsilon\kappa$ било од препишувачот (или издавачот) востановено $\lambda\acute{\epsilon}\xi\epsilon\omega\varsigma$, зашто и инаку тоа се подразбира во $\gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\alpha\varsigma$, без да можел да ја здогледа стилската елеганција на $\acute{\eta}\ \delta\epsilon\ \lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma\ \epsilon\kappa\ \gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\alpha\varsigma$, на што му спомогнало првото погрешно разрешување на $\acute{\eta}\ \delta\epsilon$ со $\kappa\alpha\iota$, кое, во случајов, било и пресудно за разрешувањето и на $\lambda\acute{\epsilon}\xi\iota\varsigma\ \epsilon\kappa$ во $\lambda\acute{\epsilon}\xi\epsilon\omega\varsigma$.

И на крајот од IV-та глава (49a 27ss.) $\epsilon\tau\iota\ \delta\epsilon\ \epsilon\pi\epsilon\iota\sigma\omicron\delta\iota\omega\nu\ \pi\lambda\acute{\eta}\theta\eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\ \alpha\lambda\lambda\prime\ \acute{\omicron}\varsigma\ \epsilon\kappa\alpha\sigma\tau\alpha\ \kappa\omicron\sigma\mu\eta\theta\eta\nu\alpha\iota\ \uparrow\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\omega\ \acute{\eta}\mu\acute{\iota}\nu\ \epsilon\iota\rho\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha\uparrow$ имаме тешко оштетување кое првите ренесансни издавачи со Алдо на чело го разрешиле со прибавката $\langle\ \pi\epsilon\rho\iota\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \epsilon\upsilon\nu\ \tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu\ \tau\omicron\sigma\alpha\upsilon\tau\alpha\ \rangle$ пред $\acute{\epsilon}\sigma\tau\omega\ \acute{\eta}\mu\acute{\iota}\nu\ \epsilon\iota\rho\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha$. Ако се согласиме дека горната прибавка е само обид да се поправи оштетеното место и да се погоди автентичната Ар. мисла, зашто палеографски не можеме да разбереме како можеле да испаднат цели 5 зборови, тогаш треба да бараме палеографски полесно разрешување на оштетувањето⁵⁵). Мораме, имено, да водиме сметка дека за $\epsilon\pi\epsilon\iota\sigma\omicron\delta\iota\omega\nu\ \pi\lambda\acute{\eta}\theta\eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\ \alpha\lambda\lambda\alpha\ \acute{\omicron}\varsigma\ \epsilon\kappa\alpha\sigma\tau\alpha\ \kappa\omicron\sigma\mu\eta\theta\eta\nu\alpha\iota\ \lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ Аристотел не мисли да зборува *подробно*, што се гледа од неговите зборови со кои се завршува оваа глава: $\mu\omicron\lambda\upsilon\ \gamma\acute{\alpha}\rho\ \acute{\alpha}\nu\ \acute{\iota}\sigma\omega\varsigma\ \epsilon\rho\gamma\omicron\nu\ \epsilon\acute{\iota}\eta\ \delta\iota\epsilon\chi\iota\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota\ \kappa\alpha\theta'\ \epsilon\kappa\alpha\sigma\tau\omicron\nu$. Ако не мислел да зборува подробно, тогаш можел тоа и да го рече кратко „нема да зборуваме“ или „нека биде толку речено“. Во тој случај пред $\acute{\epsilon}\sigma\tau\omega$ би бил испуштен само еден кус збор $\tau\omicron\sigma\alpha\upsilon\tau\alpha$ или $\tau\alpha\upsilon\tau\alpha$, или, можеби уште веројатно, тој збор да го бараме во претходниот $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$, кој ни се чини дека не е автентичен⁵⁶). На тоа место, водејќи сметка за целата реченица и за начинот на Ар. искажување, ние би очекувале една форма $\delta\epsilon\acute{\iota}$ со инфинитивот $\kappa\omicron\sigma\mu\eta\theta\eta\nu\alpha\iota$ и неа ја гледаме во првиот слог $\lambda\acute{\epsilon}$, а во $\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ мислиме дека се крие оној кус збор $\tau\omicron\sigma\alpha\upsilon\tau\alpha$ одн. $\tau\alpha\upsilon\tau\alpha$ ($\lambda=\delta$, $\acute{\epsilon}=\acute{\epsilon}\acute{\iota}$ во лигатура, потоа $\gamma=\tau$, $\epsilon=\alpha$ и $\tau\chi\iota=\upsilon\tau\alpha$). Во ваква формулација, а и инаку, ако ја оставиме реченицата непоправена, имаме една мала стилска тешкотија, би рекле дури, и извесна контрадикција, во $\epsilon\tau\iota\ \delta\acute{\epsilon}$, од каде што би

⁵³) А. Гудеман мислел дека овие разлики во ракописите најарно ја докажуваат погрешноста на *теоријата за аитографиите* (о. с., стр. 455).

⁵⁴) В. го спомн. издание на Христ, стр. 6 (ред 3. од горе).

⁵⁵) И тука Г. Херман ни дава драгоцен материјал (о. с., стр. 110, посл. пас. 21: „... Illud quidem patet, *absurdum esse* $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$.“ Подвлеченото е наше!).

⁵⁶) В. Херман, л. с. (на стр. 111 тој предлага $\delta\acute{\epsilon}\chi\epsilon\tau\alpha\iota$ нам. $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$.)

излегувало дека Ар. тука, како и за горните работи, зборува и за овие⁵⁷⁾, а сепак од завршните зборови на главата се гледа дека не говори. Затоа ние помислуваме и на една мала словна грешка во $\epsilon\tau\iota$ кај што Аристотеловиот текст можел да има $\epsilon\pi\iota$ ⁵⁸⁾ со прегнантно значење „што се однесува до“ (= „за“). Според тоа целиот третиран текст со извршените поправки би гласел во оригиналот: $\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\ \epsilon\pi\epsilon\iota\sigma\omicron\delta\iota\omega\nu\ \pi\lambda\acute{\eta}\theta\eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\alpha\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{\epsilon}\kappa\chi\sigma\tau\alpha\ \kappa\omicron\sigma\mu\eta\theta\eta\nu\alpha\iota\ \delta\epsilon\ \tau\alpha\ \upsilon\tau\alpha\ [\text{=}\tau\omicron\tau\alpha\upsilon\tau\alpha]\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\omega\ \eta\mu\acute{\iota}\nu\ \epsilon\iota\rho\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha.$

Во V-та глава (49b 10ss.) имаме секако оштетен текст во $\eta\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \omicron\upsilon\tilde{\nu}\ \epsilon\pi\omicron\pi\omicron\iota\acute{\alpha}\ \tau\eta\ \tau\rho\alpha\gamma\omega\delta\acute{\iota}\alpha\ \mu\acute{\epsilon}\chi\rho\iota\ \mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omicron\upsilon\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$ ⁵⁹⁾ $\mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\iota\varsigma\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota\ \sigma\pi\omicron\upsilon\delta\alpha\acute{\iota}\omega\nu\ \eta\kappa\omicron\lambda\omicron\upsilon\theta\eta\sigma\epsilon\nu\ldots$ кој Тируит се обидел да го поправи со замената $\mu\acute{\epsilon}\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \text{нам.}\ \mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon$ ⁶⁰⁾. Подоцнежните филолози и издавачи, речиси сите, ја примија оваа поправка како нужна почетна емендација, што некои ја продолжија со поправката на $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omicron\upsilon\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$ во $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega\ \mu\epsilon\tau\acute{\alpha}\ \lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\upsilon$ или во $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega\ [\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon]$ и сл.⁶¹⁾. Елзе⁶²⁾ во последно време, се враќа на Ласоновата⁶³⁾ конjekтура: $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\eta\ \text{нам.}\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omicron\upsilon\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$, задржувајќи ја поправката на Тируит $\mu\acute{\epsilon}\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \text{нам.}\ \mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon$. Ние мислиме дека од стилска страна не е многу оправдана емендацијата $\mu\acute{\epsilon}\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \text{нам.}\ \mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon$, иако е палеографски доста веројатна⁶⁴⁾. Нам. $\mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon$ ние веруваме дека оригиналот можел да има $\tau\omicron\upsilon\ \acute{\epsilon}\nu\ (\mu=\tau, \nu=\upsilon, \omicron=\acute{\epsilon}\ \text{и}\ \upsilon=\nu)$ па, според тоа, целиот текст би можел да се востанови $\eta\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \omicron\upsilon\tilde{\nu}\ \epsilon\pi\omicron\pi\omicron\iota\acute{\alpha}\ \tau\eta\ \tau\rho\alpha\gamma\omega\delta\acute{\iota}\alpha\ \mu\acute{\epsilon}\chi\rho\iota\ \tau\omicron\upsilon\ \acute{\epsilon}\nu\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega\ \kappa\alpha\iota\ \lambda\acute{\omicron}\gamma\omega\ \mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\iota\nu\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota\ldots\ \eta\kappa\omicron\lambda\omicron\upsilon\theta\eta\sigma\epsilon\nu$. Ни се чини дека акузативот $\mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\iota\nu$ и $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega$ (нам. $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omicron\upsilon$) $\kappa\alpha\iota\ \lambda\acute{\omicron}\gamma\omega$ нам. $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$ ($\kappa\alpha\iota=\kappa\epsilon$ и потоа $\kappa\epsilon=\mu\epsilon$, $\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$ од $\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega$ со метатеза од $\lambda\acute{\omicron}\gamma\omega$) го бара синтаксата, аналогно на следниот текст кај што имаме акузатив зад инфинитивот $\epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ одн. зад дативот на инф.: $\tau\acute{\omega}\ \delta\epsilon\ (\tau\acute{\omicron}\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omicron\nu\ \acute{\alpha}\pi\lambda\omicron\upsilon\tilde{\nu}\ \acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota\nu\ \kappa\alpha\iota)\ \acute{\alpha}\ \pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\alpha\nu\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$.

И на крајот на V-та глава една мала невнимателност на препишувачот довела до измена на автентичниот Ар. текст во 49b 20 ($\ldots\ \acute{\alpha}\ \delta\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\eta\tilde{\iota},\ \omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\nu\tau\alpha\ \acute{\epsilon}\nu\ \tau\eta\ \epsilon\pi\omicron\pi\omicron\iota\acute{\alpha}$). Во $\alpha\upsilon\tau\eta\tilde{\iota}$ ⁶⁵⁾ би можело да се подразбира $\upsilon\pi\acute{\alpha}\rho\chi\epsilon\iota$, но како реченицата имаше започнато со $\acute{\alpha}\ \mu\acute{\epsilon}\nu$ $\gamma\acute{\alpha}\rho\ \epsilon\pi\omicron\pi\omicron\iota\acute{\alpha}\ \acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota$, повеќето издавачи гледаа симетричен соодветен дел во $\acute{\alpha}\ \delta\epsilon$ и $\alpha\upsilon\tau\eta\tilde{\iota}$ претпочитаа да го поправат во $\alpha\upsilon\tau\eta$ (scil. $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota$),

⁵⁷⁾ Поврзувањето на $\epsilon\tau\iota\ \delta\epsilon\ \epsilon\pi\epsilon\iota\sigma\omicron\delta\iota\omega\nu\ \pi\lambda\acute{\eta}\theta\eta$ (без копула) со $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ или со $\acute{\epsilon}\sigma\tau\omega\ \epsilon\iota\rho\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha$ ни се чини тешко веројатно.

⁵⁸⁾ Во ракописите доста често се мешаат и заменуваат τ со π , па и $\epsilon\tau\iota$ со $\epsilon\pi\iota$ и $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota$.

⁵⁹⁾ R¹ тука има $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}\ \lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\upsilon$ нам. $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon$.

⁶⁰⁾ Вака стои во сите запазени грчки ракописи. Ткач претполагал дека Σ тука можел да има $\mu\acute{\epsilon}\nu\ \tau\omicron\upsilon$ (спор. го арап. превод во лат. верзија: „ad mensuram quandam metri una cum oratione“, J. Tkatsch, *o. c.*, Bd. I, ad loc.).

⁶¹⁾ Спор. ги разните предложени верзии кај Daniel de Montmollin, *La Poétique d' Aristote*, Neuchâtel 1951, с. тр. 250—251.

⁶²⁾ В. го цит. дело на стр. 203 и 205 (со белешките).

⁶³⁾ Цитирано според Г. Елзе, I. с.

⁶⁴⁾ Веќе во почетокот на реченицата стои $\eta\ \mu\acute{\epsilon}\nu$, на кое се наставува подолу $\tau\acute{\omega}\ \delta\acute{\epsilon}$.

⁶⁵⁾ Вака има А и некои други ракописи.

што не би ја менувало смислата⁶⁶⁾. Ние сепак мислиме дека αὐτῇ може да биде автентично и дека во ἐν треба да го видиме ἐνι, синонимот за ὑπάρχει, кое препишувачот веројатно не го здогледал и го прочитал како ἐν не помислувајќи, можеби, дека ἐνι може да биде автентично⁶⁷⁾.

Една од најтешките и најфаталните грешки во текстот на Поетиката се наоѓа во дефиницијата на трагедијата, во почетокот на VI-та глава, од каде што изникна и проблемот на така наречената *трагична катарса*⁶⁸⁾. Тоа се погрешно предадените зборови од крајот на дефиницијата (49b 27) παθημάτων κάθαρσιν нам. автентичните πράγματα σύντασιν⁶⁹⁾. Ние не мислиме тука повторно да ја излагаме и докажуваме автентичноста на πράγματα σύντασιν и неавтентичноста на παθημάτων κάθαρσιν, зашто за оваа наша конјектура сме зборувале и пишуваме доста подробно неколку пати, а тука ќе упатиме на нашите статии во *Год.Зборник на Фил.фак.* во Скопје № I (1948) стр. 3—17, *ibid.* № 7 (1954) стр. 79—110, *Жуба Антика* год. IV (1954) стр. 209—250 и во *Miscellanea Critica*⁷⁰⁾.

Овде ќе подвлечеме прво дека првиот издавач на Ар. Поетика многу оштетените зборови πράγματα σύντασιν можел да ги прочита како παθημάτων κάθαρσιν зашто веројатно и самиот верувал дека на крајот од дефиницијата треба да се содржи целта на трагедијата, која е нешто големо и полезно, а тоа, според некои философи, било очистувањето на душата од лошите, негативните афекти, т. е. κάθαρσις τῶν παθημάτων, и по специјално од афектите *с т р а в и ж а л*. За вакво разрешување на слабо читливиот текст πράγματα σύντασιν спомогнал и фактот што овој технички термин не бил од порано познат во Поетиката. Ова било првото место во Поетиката кај што се јавил овој термин и, како што се случува обично, ако текстот не е многу јасен, зборовите и изразите што се спомнуваат за прв пат во текстот можат да бидат погрешно прочитани и криво преписани. Ние имаме во истата глава (VI), кај што се наоѓа и дефиницијата на трагедијата, само петнаесетина редови подолу (50a 5), кај истиов техн. термин, вистина полесна грешка, σύνθεσιν нам. σύντασιν, која не ја менува смислата на изразот, но ни кажува многу речито, како можеле да се прават грешки кај нови одн. кај прв пат употребени зборови и термини. Да не се работеше овде за техн. термин, ќе можевме да го примиме и зборот σύνθεσιν, кој е инаку синоним за σύντασιν, како автентичен текст; но, кога се работи за техн. термин на Аристотел, кој е од овега и создаден нам. послабот и поплаткиот σύντασις ῥήσεων од „дефиницијата“ на трагедијата кај

⁶⁶⁾ Така го поправил Рајц, што го примиле некои издавачи како точно.

⁶⁷⁾ Слична, дури и покомплицирана, грешка одн. замена имаме во I-та глава 47a 17 кај што зборот ἐν бил преписан како γένει.

⁶⁸⁾ Литературата за овој проблем е навистина огромна. Еден дел од оваа може да се најде цитиран во докт. дисертација на А. Смердел, *Аристотелова катарса*, Скопје 1937.

⁶⁹⁾ В. ја пред сè нашата расправа во Ж. А. IV (1954).

⁷⁰⁾ Кое се наоѓа во печат како пригодно издание кај В. G. Teubner.

Платона⁷¹⁾, не можеме да го примиме за автентичен, зашто σύνθεσιν само на ова место би било придружено со πράγματων, а инаку редовно со τραγωδίας: Аристотел секој пат вели σύστασις τῶν πραγμάτων и τὰ πράγματα συνίστανται, а σύνθεσις τῆς τραγωδίας и αἱ τραγωδίαи συντίθενται⁷²⁾. Тоа се техн. термини на Ар., од него создадени и во неговата Поетика тие не се заменуваат и не смеат да се мешаат. Ар. нив сигурно не би ги смешал, зашто тој нив и ги создал и со нив прецизно ги определува овие два вистина слични, но не и идентични поими и изрази. Измената σύστασιν во σύνθεσιν е секако погрешно прочитан збор, што при слабо читлив текст може да се разбере, зашто и бројот на буквите и нивниот почеток и крај, па и целата нивна слика, кога ќе се напишат овие два збора, е толку слична, што невешт препишувач на туѓ текст може нив да ги смеша и замени.

Слична замена, само во обратна смисла, т. е. σύστασις нам. σύνθεσις, извршил невештиот, би рекле дури и неинтелигентниот препишувач, во XIII-та глава (53a 30s.): δευτέρα δ' ἡ πρώτη λεγομένη ὑπὸ τινων ἐπὶ σύστασις (нам. автентичното σύνθεσις, спор. напред во почетокот на главата 52b 30s. σύνθεσις τῆς καλλίστης τραγωδίας) ἢ διπλὴν τε τὴν σύστασιν ἔχουσα, со што довел до една таква тавтологија (σύστασις ἔχουσα σύστασιν) која е неразбирлива за Аристотела, оти овој во логиката, па според тоа и во синтаксата, не ја третира како логична грешка и не ја допушта никако во определувањето, во дефинициите⁷³⁾.

Горните грешки ние ги спомнуваме овде повеќе заради илустрација и полесно разбирање на замената ἀθαρσίην нам. автентичното σύστασιν, зашто и овде е бројот на буквите и крајот на зборовите еднаков, само што е почетокот поинаков. Кај πράγματων и παθημάτων замената е речиси очигледна и од палеографска и од смислова страна, оти во извесни случаи πράγματα и παθήματα (одн. πάθη) толку се доближуваат, што нивната замена станува сосем природна, додека ἀθαρσίς е само палеографски слично и тоа до некаде, т. е. по еднаквиот крај и бројот на буквите одн. горе-долу по еднаквиот простор што го заземаат двата збора кога ќе се напишат. Но, кога еднаш πράγματων било прочитано како παθημάτων, тогаш и читањето ἀθαρσίην нам. σύστασιν (или и σύνθεσιν, како евентуална претходна замена за σύστασιν) било припремено и олеснето, иако за последнава (т. е. за катарска) во целата Поетика нема ни еден збор повеќе⁷⁴⁾.

Овде треба да кажеме дека нашето разрешување на текстот од дефиницијата на трагедијата во врска со катарсата предизвика

⁷¹⁾ В. го неговиот дијалог *Phaidros*, 268 cd.

⁷²⁾ Во Поетиката, *passim*.

⁷³⁾ В. ја неговата *Тојика* кн. VI гл. 4. пас. 13; спор. кн. V гл. 22, пас. 7 и *Рейорика* кн. III гл. 12.

⁷⁴⁾ Зборот ἀθαρσίς во гл. XVII 55b 15 нема врска со проблемов за *ιπρα-ιшчната* катарса, зашто е употребен во религиска смисла и значење.

остро реагирање кај бугарскиот филолог А. Ничев⁷⁵), позитивна оцена и колебање кај нашиот философ Б. Шешиќ⁷⁶) и блага критика кај грчкиот филолог К. Георгулис⁷⁷). Што се однесува до првиот, го упатуваме читателот на погоре спомнатата статија во *Год. Зборн. на Фил. фак.* № 7, каде што се наоѓа и нашиот одговор на неговите критички забелешки. Тука ќе се обрнеме само на сфаќањето на Б. Шешиќ и на К. Георгулис. Како приказот на последниов (т. е. на Георгулис) временски му претходи на Б. Шешиќ, ќе почнеме прво со него.

К. Георгулис во Грција вреди како добар познавач и на Платона и на Аристотела. Од неговиот приказ разбравме дека и тој, уште од порано⁷⁸), се имал посомневано во автентичноста на зборот *κᾶθαρσις* во дефиницијата на трагедијата и верувал дека на неговото место можело да стои во оригиналниот ракопис или *μίμησιν* или *ἐκθεσιν* или *σύστασιν* или *σύνθεσιν*, додека зборот *παθημάτων* го сметал за автентичен. Прикажувајќи ја нашата статија од *Жуба Антика* IV дефинитивно се определува за варијантата *παθημάτων μίμησιν*. Патот по кој појде К. Георгулис беше веќе набележен од генијалниот Гете⁷⁹) и од грчкиот филолог Бернардakis⁸⁰) кои во *παθημάτων* гледаа не *αφεκίαι*, т. е. воздејствија кај гледачите, ами *σῆραγα* и *μακί* на самите херои во трагедијата. Бидејќи зборот *κᾶθαρσις* во таква формулација за Гете добиваше едно поинакво значење од обичното, нешто како *ликвидирање*, беше природно и Бернардakis и Георгулис да му дадат на истиот овој збор слично значење, што кај Георгулис доведе и до тоа да се посомнева во автентичноста на зборот и да се определи на крајот за *παθημάτων μίμησιν*⁸¹). Макар колку да е важен закључокот на Георгулис дека зборот *κᾶθαρσις* во дефиницијата на трагедијата не е автентичен, сепак неговата конјектура *παθημάτων μίμησιν* не можеме да ја разбереме од две важни и битни причини: 1) формулацијата *παθημάτων μίμησις* не е документирана кај Аристотела, во неговата Поетика, и 2) зборот *μίμησις* веќе се наоѓа употребен во почетокот на дефиницијата како основна ознака на *ροδοί* и наедно како субјект на реченицата; ако го допуштиме или примиме за автентичен истиот збор и на крајот од дефиницијата како објект на истата

⁷⁵) В. го неговото „Приложение“ кон расправата (докт. дисертација) „*Αἰσθητικὴ τῆς τραγικῆς ποιητικῆς*“, Годишник на Соф. универзитет кн. XLV 1949.

⁷⁶) В. В. Šešić, *Estetičke studije*, Београд 1958, стр. 14 и 34—6.

⁷⁷) Во атинското списание *Πλάτων* год. VII (1955) под заглавие *Τὸ πρόβλημα τῆς τραγικῆς καθάρσεως*.

⁷⁸) Во енциклоп. речник „*Ἡλιος*“ (в. ја неговата погоре спомната статија стр. 144).

⁷⁹) Во својот *Nachlese zu Arist. Poetik* (сп. го српскохрватскиот превод во Гете В. Ј., *Сјисци о книжевносѝи и умейносѝи*, изд. М. Ђорђевић, Бгд 1959, стр. 27—28).

⁸⁰) N. Bernardakis, *Mon édition d' Euripide et la définition de la tragédie dans la Poétique d' Aristote*, Paris 1894 (нажалост недостапно).

⁸¹) К. Георгулис, *о. с.*, стр. 147—157.

реченица во која е тој и субјект, ќе направиме една од основните и недопустливите грешки против логиката особено во дефинициите, зашто формулацијата $\mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\iota\varsigma\ldots\pi\epsilon\tau\alpha\acute{\iota}\nu\omicron\upsilon\sigma\alpha\ldots\mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\iota\nu$ е очигледна тавтологија. Обидот на Георгулис, горната тавтологија да ја прогласи за обично повторување⁸²⁾ и да ја оправда со фактот дека Поетиката била еден вид скрипта, наменета за негова внатрешна употреба како некаков потсетник, мислиме дека спаѓа во областа на слабо приемливите и малу веројатните хипотези. Сепак си останува како позитивен заклучокот дека за катарсата нема место во дефиницијата, што се докажува со нејзината отсутност во останатиот дел од Поетиката. Во врска со последново сметаме за полезно да укажеме на подобното гледање и на веќе спомнатиот американски филолог Г. Ф. Елзе⁸³⁾, кој е еден од најновите коментатори на Ар. Поетика (неговиот коментар на Поетиката на повеќе од 650 страни 8° текст, и тоа не на целата — не се обработени главите XVI, XX-XXII и XXV, досега е најопширен).

Што се однесува пак до позитивната оценка и колебањето на Б. Шешиќ (овде сметаме за нужно да го објасниме зборот колебање, кој може да го изненади а можеби и навреди Б. Шешиќ; ние, имено, не очекувавме по позитивното искажување за нашата оригинална теорија дека Б. Шешиќ ќе се нареди меѓу бранителите на т. нр. трагична катарса) треба да кажеме дека во некои детали ние двајцата не се разбираме. Нека да речеме веднаш, уште во почетокот, дека е многу мачна, за да не кажеме пуста и јалова, работата кога сакаме да разубедиме некој философ или филолог во суштествувањето на некоја теорија ако истиот порано се определил или се ангажирал и застапувал јавно за неа; дотолку е пак потешко кога) е тој и автор на таа теорија. Последново, се разбира, повеќе се однесува на нас одошто на Б. Шешиќ.

Мораме да признаеме дека Б. Шешиќ во својата расправа беше многу внимателен кон нашата работа и својата критика ја искажа скромно и речиси незабележливо во фуснотата на стр. 35. Ние тука не мислиме да му одговораме на Шешиќ во врска со неговото прашање од крајот на фуснотата: „Zar je moguće da je on (читај: Аристотел) prevideo i da nije rešavao pitanje njenog (читај: на катарсата) dejstva na čoveka i njene društvene funkcije? Ovu teškoću istakao je protiv M. D. Petruševskog i njegov kritičar A. Ničev“. Сметаме дека со одговорот што му го дадовме на А. Ничев во нашата статија од *Gog. Зборник* на Фил. фак. № 7 сме одговориле поправо уште пред седум години.

Потребно е, меѓутоа, да се задржиме на овој дел од почетокот на спомнатата фуснота: „Međutim, pitanje je da li je ovim (т. е. со точноста на нашите две тврдења: 1. дека во целата грчка литература не е познат изразот $\kappa\acute{\alpha}\theta\alpha\rho\iota\varsigma\ \pi\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ и 2. составот на соби-

⁸²⁾ *ibid.* стр. 150.

⁸³⁾ Во погоре цитираното дело, стр. 224—232 и особено на стр. 221 кај што го дава преводот на последниот дел од дефиницијата.

тијата, ἡ σύνταξις τῶν πραγμάτων, со кој се предизвикува преку страв и жал задоволство, е она што е битно за трагедијата) dokazana i neosnovanost lekcije i teorije tragičnog na osnovu termina i pojmova „pathematon katharsin“? Na pitanje: da li je Aristotel mogao uopšte da upotrebi takav homoniman termin? — Petruševski odgovara negativno. Ali ovaj odgovor nije apsolutno убедljiv, jer je moguće da je Aristotel ipak upotrebio ove izraze u izgubljenim delovima *Poetike* ili u drugim svojim delima⁸⁴. Во првото прашање, за неупатените, има навистина едно обвинение дека ние сме ја *докажувале неоснованоста на лекцијата и на теоријата за трагичното*. Веруваме дека Б. Шешиќ не мислел да го каже тоа, но поради незгодната стилизација испаднало така. Во сушност никаква лекција на трагичното, а уште помалку теоријата за трагичното, не сметаме дека е неоснована. Таква работа нема во нашите трудови и статии во врска со катарсата. Ние само сметаме, а на тоа становиште сме и денес, дека изразот *πᾶθημάτων κάθαρσις* од крајот на дефиницијата на трагедијата не е автентичен, дека на неговото место оригиналниот Ар. текст го имал автентичниот термин *πραγμάτων σύνταξις* и веруваме дека тоа сме го доказале со аргументацијата што сме ја дале особено во нашата спомната расправа од Жива Антика IV. На второто прашање, за кое се вели дека нашиот одговор бил негативен, следува репликата дека нашиот одговор не бил убедлив, зашто било возможно да го употребил Ар. тој израз во изгубените делови од Поетиката или во другите свои дела.

Кој што го читал внимателно пасусот кај што зборувавме за „хомонимниот“ израз *πᾶθημάτων κάθαρσις*, не би смеел вака да резонира. Ние, констатиравме дека таков израз ни пред ни по Аристотела во старата грчка литература нема, второ, дека кај Ар. тој се наоѓа само во дефиницијата на трагедијата и нигде на друго место, трето, дека изразот *πᾶθημάτων κάθαρσις* е навистина „хомонимен“, како што би рекол самиот Аристотел, т. е. со повеќе значења, што произлегуваат од разните функции кои може да ги има во таква формулација генитивот *πᾶθημάτων*, и како таков *неујошреблив во дефиниција* (според Аристотеловата Топика), како што аргументиравме во истата расправа⁸⁴). Затоа за нас и за самата работа не е од голема важност хипотезата дека Ар. можел во изгубените делови од Поетиката или во некое друго свое дело да го употреби. Но, ако е оваа хипотеза возможна а делот за трагедијата е главно запазен, зар не би било најприродно да се јави овој термин, во Поетиката барем уште еднаш ако не и повеќе пати? Каква ли строга цензура го избрисала овој термин сегде од Поетиката и од другите запазени дела на Аристотела а го оставила само во дефиницијата на трагедијата? Ние го упатуваме и пак Б. Шешиќа на XIII-та и XIV-та глава, кај што Стагираинот многу опширно, подробно и стручно расправа за трагичниот ефект, за стравот и жалта. Тие глави се сосема полни и цели. Во нив сигурно нема изгубени делови.

⁸⁴) стр. 224—225 од цитираната статија во Ж. А. IV.

Зарем не беше тука најпогодното место да се зборува за катарсата во врска со трагичните ефекти, со стравот и жалта, кога овие два поима се така тесно поврзани во традиционалната дефиниција на трагедијата, кога преку жал и страв би се постигнувало и очистувањето од таквите афекти одн. така наречената трагична катарса?

Со автентичниот, од Аристотела создаден, израз *πραγμάτων σύστασιν*, на местото од традиционалниот *παθημάτων κάθαρσιν*, и од содржинска и од формална, граматичко-синтактичка и логичка, страна дефиницијата на трагедијата станува сосем јасна и една низа проблеми се напoлно избегнати одн. решени. Сега и партиципот *περαίνουσα* е употребен во своето нормално значење и се однесува на токот на драмското дејствие, како што веќе беше истиот глагол употребен во Поетиката на двете места (под самата дефиниција, три реда подолу, 49b 30s. *τὸ διὰ μέτρων ἓνια μόνον περαίνεσθαι καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους* или во XXIV-та глава 59b 26s. *ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ διὰ τὸ διήγησιν εἶναι ἔστι πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα*). А со предадените *παθημάτων κάθαρσιν* спомнатиот глагол не би се однесувал на токот на драмското дејствие а на нешто надвор од трагедијата како негова последица и ефект кај гледачите и слушателите. И тој во врска со *πραγμάτων* не образува проблем и означува *shakbi* собитија т. е. жални и страшни, а со *παθημάτων* или би било употребено во малку необично значење „тие“ (= *τούτων*) или би се однесувало и на други афекти а не само на жалта и стравот, што не би било сосема во ред⁸⁵).

Во истата (VI) глава 50a 17s. уште ренесансниот италијански филолог Кастелветро⁸⁶) мислеше дека текстот можел да гласи *ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησις ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεως καὶ εὐδαιμόνου καὶ κακοδαιμόνου καὶ γὰρ ἡ εὐδαιμονία ἐν πράξει ἐστὶ* (додавајќи потоа дословно: „*Qui senza fallo manca καὶ κακοδαιμονία*“). Ние мислиме дека тој ја погодил основната мисла и сметаме дека текстот со мала модификација би можел во оригиналот да гласи горе-долу вака: *ἡ γὰρ τρ. μίμ. ἐστὶν οὐκ ἀ. ἀλλὰ πρ. κ. β. καὶ <εὐδαιμόνου καὶ κακοδαιμόνου> ἡ δ' > εὐδαιμονία καὶ ἡ κακοδαιμονία*⁸⁸).

Во VII-та глава 50b 38 c. (*συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη*) кај *χρόνου* имаме по секоја веројатност погрешно предаден збор. Современите издавачи се обидуваа да го поправаат ова место на разни начини⁸⁹). Ние мислиме дека В. Христ⁸⁹) најмногу му се приближил на автентичниот Ар. текст со предложениот *τόπου* верувајќи дека поради *homoioteleuton* испаднал делот *<τόπου, ὥσπερ ἡ ἀκοή ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου>*. Ние пак сметаме дека не

⁸⁵) За последнава тешкотија сп. го сега и Елзе, о.с., стр. 224—225.

⁸⁶) Во неговото изд. на Поет. цитирано во нашата фуснота 30.

⁸⁷) Другите предложени поправки на ова место в. ги кај Монмолен во крит. апарат.

⁸⁸) Сп. го спомнатиот D. de Montmollin, о. с., стр. 252 и A. Gudeman, о. с., стр. 40 и (особено во коментарот) 195.

⁸⁹) Во цитир. издание; сп. ја и предложената поправка на Ueberweg *χωρίον*.

е многу веројатна претпоставката дека испаднал спомнатиот дел, зашто во него не се објаснувало ништо особено, а и логички таа споредба сосема виси. Нам ни се чини дека првобитното *τόπου* можело да биде онде заменето со *χρόνου*, и тоа по овој пат: Во еден од најстарите ракописи од кој биле направени останатите преписи можел врз зборот *τόπου* да биде од некој схолијаст написан глосемот *χώρου*, кој подоцна не бил сосема читлив, но сепак појасен од автентичниот *τόπου*, и препишувачите го прочитале и предале како *χρόνου*, т. е. горе-долу онака како што во 49a 17 нам. првобитното *χοροῦ* P³ има *χώρου* а P¹ — *χρόνου* (P⁴ пак си искомбинирал *χρόνου* ἢ *χώρου*, а B^c во текстот има *χώρου* а на маргината *χρόνου*).

Во истата глава, само десетина редови подолу (51a 8) во реченицата *ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτὲ φασιν* како да не е автентичен зборот *φασιν*. Уште М. Шмит се обидел да го поправи текстот со измената *εἰώθασιν* нам. предаденото *φασιν*⁹⁰), а Ткач⁹¹) со помошта на арапскиот превод предлагал да се поправи во *φά<ναι εἰώθαι>σιν*. Ние мислиме дека од палеографска страна е попроста поправката *ἄλλοτ' ἐποίου* нам. *ἄλλοτὲ φασιν* ($\pi=\phi$, $\sigma=\alpha$, $\sigma=\sigma$, $\nu=\iota$), а би можело да се рече дека дури и од граматичка и содржинска страна *ἐποίου* подобро се согласува со контекстот, особено со претходното *ἀν ἡγωνίζοντο*.

Во VIII-та глава (51a 17s.) реченицата *οὕτως δὲ καὶ πράξεις ἐνὸς πολλὰ εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πράξις* на прв поглед како да е во ред, но тешко да е така. Ни се чини дека во *μία* имаме погрешно прочитан збор нам. автентичното *ἐνία* (одн. *ἐνίων* = *ἐνίοτε*) кое препишувачот поради нечитливиот ракопис и лигатурата не го разбрал и прочитал просто и обично *μία*, со што создал текст, според нас, сомнителен за разбирањата на Аристотел: како да не може воопшто од повеќе настани на еден херој еден настан (одн. дејствие) да образува една фабула. Ар. пак аналогно на претходната реченица *πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ ἐνὶ συμβαίνει, ἐξ ὧν ἐνὶ ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἓν*), тврди дека *ἡονεκοῖαι* ни од сите (или од повеќе) настани на една личност не може да се образува едно (т. е. цело и завршено) дејствие, што се потврдува со текстот што следи (до крајот на оваа глава).

Од целиот контекст излегува точно обратното: дека од едно дејствие, обично се образува една драма (трагедија) или од еден настан една фабула, а дека *ἡονεκοῖαι* не е возможно ни од сите настани на една личност да се образува едно дејствие, една драма или еп. Затоа и се критикуваат сите оние поети кои мислат дека треба да се воспеваат во една драма или еп сите дела на една личност и да се образуваат драми и епови по личности: Хераклеида, Тесеида и сл. Се фали пак Хомер кој и во Одисејата не ги воспел сите дела

⁹⁰) Ни смисловно ни палеографски не одговара сосема на текстот.

⁹¹) В. го крит. апарат под текстот кај А. Гудеман, о. с., кој како и обично ја усвоил и оваа „поправка“ на Ткач, која вистина можел да ја има замислениот грчки ракопис Σ (судејќи по арап. превод), но не и Ар. оригинал,

на Одисеј, па ни во Илијадата сите настани околу Илиј, туку секој од двата епа се врти околу едно дејствие (περὶ μίαν πράξιν οἷον λέγομεν). Сметаме дека μία οὐδεμία γίνεται πράξις (=едно не сѝа-нува ниедно дејсѝбие) не може никако да биде автентичен Ар. текст. Аналогно на претходното ἐξ ὧν ἐνίων, кај што Ар. со ἐνίων (= ἐνίотε) не сакал да го генерализира заклучокот, и во вопросното место обопштувањето, без никаква ограда, тешко би можело да биде од Аристотела: и овде зборот ἐνία одн. ἐνίων (како погоре ἐνίων) = ἐνίотε е нужен и му одговара сосема на Аристотел, на неговата мисла и гледање. Генерализирањето можеше да се изрази и без μία, само со οὐδεμία γίνεται πράξις. Споредбата со претходното οὐδὲν γίνεται ἐν не е сосема во ред, зашто овде ја нема именката и ἐν (=ὄλον или сл.) е нужно како именски дел, на предикатот, а во нашиов текст на местото од ἐν стои πράξις, па според тоа во μία би имале еден непотребен плеоназам μία οὐδεμία, кој би ја правел мислата, покрај другото, и амфиболична. Вакви грешки најлесно се разбираат и прават при препишување од текст не многу читлив, а тоа може да се случи и ако е текстот пишуван со многу скратеници, со сигли и лигатури каков што е на пр. R¹ од Поетиката⁹²). До слична грешка се дошло и во XXIII глава 59a 29 (в. подолу) веројатно поради истите причини.

Характеристично и типично мешање на ο и α во ракописите имаме во IX-та глава (51b 33ss.) кај што и Гудеман⁹³) видел дека формите со αι (во женски род) биле повлечени зад претходното πράξεων. Ние мислиме дека доследно треба да се поправи α во ο и во τοιαῦται, зашто се однесуваат пред сè на μῦθος, како што се гледа од целиот текст. Тука вистина имаме мешање на родот поради врската со πράξεων, но тоа било овозможено особено со сличноста на ракописното ο со α. Според тоа целиот текст треба да гласи: τῶν δὲ ἀπλῶν μύθων καὶ πράξεων οἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶν χείριστοι. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὐτ' εἰκὸς οὐτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιοῦτοι δὲ ποιοῦνται ὑπὸ μὲν τῶν φθύλων ποιητῶν δι' αὐτοῦς, ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦς ὑποκριτάς· ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείνοντες τὸν μῦθον πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς.

Во IX-та глава (52a 4s.) реченицата ταῦτα δὲ γίνεται καὶ μάλιστα καὶ μᾶλλον е очигледно оштетена и разните издавачи се обидуваат на разни начини да ја поправат⁹⁴). Фален сметаше дека зад μάλιστα

⁹²) Многубројните грешки во Поетиката и повеќето од успешните поправки можат да се разберат полесно ако се претпозие дека пропустите биле правени од еден ракопис написан со курсивно писмо и со изобилна употреба на лигатури и сигли, а не од ракопис написан со капитално писмо. Тука е навистина многу поучен и полезен R¹.

⁹³) Сп. го неговото повеќе пати цит. издание, стр. 43.

⁹⁴) В. го цитираното издание на Сикутрис—Менардос и Д. де Монмолен, ad loc.

бил испуштен делот <τοιαῦτα, ὅταν παρὰ δόξαν γένηται, ἐκπλήττει γὰρ μάλιστα>⁹⁵), а Христ, одејќи по неговите стапки, мислел дека ќе го поправи подобро текстот ако пред μάλιστα го атетира καί а зад него го додаде <ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν>⁹⁶). Гудеман се задоволи само со атетирањето на καί μᾶλλον сметајќи дека така е текстот јасен како сонце („lucе clariuѕ“⁹⁷). Тој не забележил дека јазелот на реченицата е во δὲ (γίνεται), како што убаво указа уште Г. Херман во своето издание на Поетиката од 1802⁹⁸), што не го видеде другите подоцнежни издавачи, а Гудеман дури и го игнорирал. Ние гледаме дека во δὲ γίνεται καί μάλιστα имаме оштетено, погрешно прочитано и криво преписано место⁹⁹).

Уважувајќи ја забелешката на Херман ние мислиме дека автентичниот текст би можел да гласи ταῦτα δεῖ γίνεσθαι κατ'ἀνάγκην. Палеографски е лесно да се разбере δὲ=δεῖ (εἰ во лигатура), γίνεται=γίνεσθαι (веројатно скратено напишано) и καί=κατ'. Потешко е да се разбере μάλιστα од ἀνάγκην (бројот на буквите и некои од нив се исти или слични), но тука текстот можел да биде најтешко оштетен а препишувачот да се повлече и повлијае од следното (καί) μᾶλλον и, кога го прочитал еднаш κατ' како καί, да помисли дека нечитливиот збор може да биде μάλιστα аналогно на следниот καί μᾶλλον.

Дека автентичниот Ар. текст можел да гласи κατ'ἀνάγκην би можело да се види од понатамошните Ар. зборови τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἔξει μᾶλλον ἢ [εἰ] ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γηγονέναι, οἷον ὡς ὁ ἀνδριάς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἀργεὶ ἀπέκτεινεν τὸν αἵτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυι, θεωροῦντι ἐμπεσόν· εἰκε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῇ γένεσθαι. Без изразот κατ'ἀνάγκην тешко би можеле да се разберат заклучувањата со ὥσπερ ἐπίτηδες и οὐκ εἰκῇ, од кои последното е една литота одн. синоним за κατ'ἀνάγκην. Сепак, за целината на реченицата е од пресудна важност востановувањето деῖ γίνεσθαι нам. δὲ γίνεται. Како потврда на ова го имаме заклучокот на Х-та глава (52a 19ss). ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημέ-

⁹⁵) Види го спомн. второ издание на Поетиката, стр. 127.

⁹⁶) В. го цит. издание; Христ го изоставил токму оној дел со кој Фален сакал да го објасни местото и грешката од палеографска страна.

⁹⁷) А. Гудеман, *о. с.*, ad loc.

⁹⁸) Сп. ги неговите зборови од спомн. изд. на стр. 121: „...Sed quod summum est in hoc loco, nec Reizius, nec reliqui interpretes animadverterunt. Abest enim apodosis...“

⁹⁹) Од речиси сите изданија се гледа дека тука текстот на Ар. (веројатно уште во архетипот) бил расипан. Востановувањето на автентичниот текст било необично тешко, зашто и оштетувањето веројатно било поголемо а и мислата тука била, можеби, без голема врска со претходниот текст.

νων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἢ κατὰ τὸ εἶκος γίνεσθαι ταῦτα· διαφέρει γὰρ πολὺ τὸ γίνεσθαι τὰ δὲ διὰ τὰ δὲ (cf. παρὰ δόξαν δι' ἄλληλα) ἢ μετὰ τὰ δὲ.

Скопје.

М. Д. Петрушевски.

RÉSUMÉ

M. D. Petruševski: ANNOTATIONS SUR LE TEXTE DE LA POÉTIQUE
ARISTOTE (chap. I—IX)

L' auteur part de l' hypothèse que le texte de la Poétique était gravement mutilé. Plusieurs traces de cette mutilation se trouvent encore dans maints endroits de l' oeuvre. L' auteur a essayé de corriger une partie du texte gâté en proposant des nouvelles leçons.

En voici un aperçu de ses émendations et conjectures:

Texte traditionnel

- 1447a 19 ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι...
47a 21 ἔτεροι δὲ διὰ τῆς φωνῆς
47a 29 ἢ δὲ μόνον τοῖς λόγοις ψι-
λοῖς ἢ τοῖς μέτροις
48a 4 ἦτοι βελτίονας ἢ καθ' ἡμᾶς
ἢ χείρονας ἢ καὶ τοιούτους,
ὥσπερ οἱ γραφεῖς
48a 15 ὥσπερ γὰρ Κυκλωπᾶς Τι-
μόθεος...
48a 20 ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον
48b 31 ἐν οἷς καὶ (v. I. κατὰ) τὸ
ἀρμόττον ἱαμβεῖον ἦλθε μέ-
τρον
48b 35 μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὖ ἄλλ'
ὅτι (R¹: ἀλλά) καὶ μιμήσεις
δραματικὰς ἐποίησεν
48b 38 ὥσπερ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσ-
σεια
49a 8 αὐτὸ τε καθ' αὐτὸ κρίνεται
ἢ ναὶ (v. I. εἶναι)
49a 10 γενομένη δ' οὖν ἀπ' ἀρχῆς
αὐτοσχεδιαστικῆς...
49a 19 ... καὶ λέξεως γελοίας...
49a 28 ... κομηθῆναι λέγεται, ἔστω
ἡμῖν εἰρημένα.
49b 10 ... μέχρι μόνου μέτρου μεγά-
λου (v. I. μετὰ λόγου)
49b 20 ἀ δὲ αὐτῇ (v. I. αὐτῇ), οὐ
πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ.
49b 27 περαίνουσα τὴν τῶν τοιού-
των παθημάτων κάθαρσιν.
50a 5 λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον τὴν
σύνθεσιν τῶν πραγμάτων
50a 17ss. ... καὶ βίου καὶ εὐδαιμονίας
καὶ ἡ κακοδαιμονία

Texte émendé

- ὥσπερ γὰρ ἐν χρώμασι...
ἔτεροι δὲ ἐν τοῖς ῥυθμοῖς
ἢ δὲ μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς καὶ
τοῖς μέτροις
ἦτοι βελτίονας ἢ κ. ἢ χ. ἢ καὶ τοι-
ούτους <ποιοῦντες>, ὡ. οἱ γ.
ὥσπερ <Ἀρ> γὰς Κυκλωπα καὶ
Τιμόθεος...
ὅ τε δὲ δρώντας μιμούμενον
ἐν οἷς καὶ τὸ ἀρμ. ἱαμβικόν ἦλθε
μέτρον
μ. γ. οὐχ ὅτι ἔπη ἄλλ' ὅ τε καὶ
μιμήσεις δραματικὰς ἐ.
ὥσπερ <ἡ> Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδ.
αὐτὸ τε καθ' αὐτὸ χρὴ {μεταυῆναι
{μετιέναι
γενομένη δ' οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχε-
διαστικῇ καὶ...
... ἢ δὲ λέξεις ἐκ γελοίας...
... κομηθῆναι δεῖ, ταῦτα ἔστω
ἡμῖν εἰρημένα.
... μέχρι τοῦ ἐν μέτρῳ καὶ λόγῳ
ἀ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐπο-
ποιίᾳ.
περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων πρ-
αγμάτων σύστασιν.
λέγω γ. μ. τ. τὴν σύστασιν τ. π.
... καὶ βίου καὶ <εὐδαιμονος καὶ
κακοδαιμονος ἢ δ' > εὐδαιμο-
νία καὶ ἡ κ.

50b 39 ... ἐγγύς τοῦ ἀναισθήτου
χρόνου γινομένη	...ἐγγύς τοῦ ἀναισθήτου }χώρου
}τόπου
γινομένη
51a 8 ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτέ
φασιν	ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτ' ἐποιοῦν
51a 18 ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται
πρᾶξις	ἐξ ὧν ἐνία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις
51b 33s. αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χεῖ-
ρισται...
...τοιαῦται δὲ ποιοῦνται...	οἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χεῖριστοι
...τοιοῦτοι (scil. οἱ μῦθοι) δὲ ποι-
οῦνται...
52a 2 ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας
ἐστὶ πράξεως ἢ μίμησις...	ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον σπουδαίας ἐστὶ
πράξεως ἢ μ.
52a 4 ταῦτα δὲ γίνεται καὶ μάλι-
στα καὶ μᾶλλον	ταῦτα δεῖ γίνεσθαι κατ'ἀνάγκη
ν <τοιαῦτα> καὶ μᾶλλον

Les conjectures de 49b 27, 50a 5 et 52a 2 étaient déjà traitées par l' auteur dans cette même revue, tome IV (1954), pp. 209—250 (plus particulièrement dans l' *appar. crit.* pp. 245, 246).